

„MAGYARUL ÁLMODNI”

Pályamű a SZTE NKI Kulturális Iroda Drámapályázatára

MAGYARUL ÁLMODNI

DRÁMA két felvonásban, kilenc színben

SZEMÉLYEK

KLEBELSBERG KUNÓ, miniszter

SAROLTA, a felesége

SZENT-GYÖRGYI ALBERT, tudós

DEMÉNY KORNÉLIA, NAGYNELLI, a felesége

KISNELLI, a lányuk

MAGYARY ZOLTÁN, köztisztviselő

KAMENSZKY BÉLA, iskolaigazgató

GLATTFELDER GYULA, püspök

ISSEKUTZ BÉLA, egyetemi rektor

JÁNOS, Klebelsbergék inasa

CSAPOS

MINISZTERIUMI ŐR

EGYETEMI HAJDÚ

PARASZT

BÁMÉSZKODÓK

NARRÁTOR

Tartalom

ELSŐ SZÍN	4
MÁSODIK SZÍN	12
HARMADIK SZÍN.....	18
NEGYEDIK SZÍN.....	28
ÖTÖDIK SZÍN	37
HATODIK SZÍN	45
HETEDIK SZÍN	56
NYOLCADIK SZÍN	63
KILENCEDIK SZÍN	69

ELSŐ SZÍN

Miniszteri dolgozószoba, középen hatalmas, keményfa-íróasztal, rajta elegáns asztali lámpa, néhány dosszié, egymásra halmozott könyvek. A szoba két oldalán könyvespolc, elegáns könyvekkel megrakva, lent jó minőségű, meleg színű szőnyeg. A nehéz bársonyfűggöny egy hatalmas ablak előtt félrehúzva, az ablakon át Budapest 1920-as évekbeli, nappali panorámája látszik, de emblematisztikus épület feltüntetése nélkül. Klebelsberg az íróasztal mögött ül, egy füzetszerű kiadványt lapozgat. A minisztériumi őr vele szemben áll. Balról ajtó, jobbról mives ruhafogas.

MINISZTERIUMI ŐR

Kegyelmes Úr, Magyary Főtanácsos Úr megérkezett!

KLEBELSBERG

Köszönöm, bocsássa be, legyen szíves!

(Minisztériumi őr kimegy.)

MAGYARY (öles léptekkel, lendületesen érkezik, az íróasztal elé érve biccent, majd a köszönés után lendületesen megy tovább a ruhafogasig, ahová kabátját és kalapját helyezi.)

Szervusz, Miniszter Uram!

(A ruhafogastól visszamegy az íróasztalig, ahol az asztal két oldaláról szinte kinyújtott karokkal kezet ráznak, majd leülnek.)

KLEBELSBERG

Szervusz, Főtanácsos Úr!

(Klebelsberg a füzetszerű kiadványba belelapoz, majd Magyaryhoz fordul.)

Köszönöm, Zoltán, hogy időt szakítasz rám. Ezer órát töltöttünk már tudománypolitikai ügyekkel, de adódott egy kérdés, amiben nem miniszterként, hanem Szeged országgyűlési képviselőjeként kérem tanácsod. Nincs az a bizottság vagy tanácskozás, ahol méltón elővezetném a kérdésemet, lévén azt egy konfesszióval kezdem.

MAGYARY

Figyelek rád, Kegyelmes Uram. Netán a két éve megjelent füzetkémben maradt homályosan valami?

(Rámutat a Klebelsberg kezében forgatott kiadványra.)

KLEBELSBERG

(A füzetet az asztalra helyezi.)

Van benne, amit nem értek, de az jó eséllyel az én hibám, lévén látókörömet beszűkítik az országos döntések, és helyenként a Szegedért tenni akarás is. A konfesszióm inkább az, hogy

még nem jutottam hozzá elolvasni a 600 oldalas könyvedet, amiben talán ott a válasz arra, amit ebben a húsz oldalasban nem találok.

(Szivarral kínálja Magyaryt. Mindketten rágyújtanak, gyönyörű füstfelhőt engedve fejük fölé.)

Az egyik, ami nem világlott ki előttem teljesen: a természettudományok kétségkívül hadicélokot szolgálnak, de vajon melyek köztük azok, amelyek egy remélt, hosszabb békés időszakban a nép jólétét legjobban előmozdítják?

MAGYARY

Erről valamicskét írtam a füzetben, és egyszerűnek tűnik a válasz. De vajon mi lesz a másik kérdés?

KLEBELSBERG

Haladjunk inkább sorban, mert az elsőől függ a második. (Közben pöfékelnek szivarjaikkal.)

MAGYARY

(Mintha előadást tartana.)

Az mindig is úgy volt, hogy a tudomány eredményeit először a hadászat használta, vagy ha nem is elsőként, de legfőképpen, mindaddig, amíg a találmányt el nem lopták, vagy szintúgy a tudomány ki nem fejlesztette az ellenszert. De hát ez nem lehet ok arra, hogy beszüntessük a tudományt?!

KLEBELSBERG

Talán mégis vannak olyan tudományok, amelyek inkább békeidőben működnek jól, és vannak, amelyek háborús időkben.

MAGYARY

Ha nem tűnnék tiszteletlennek, azt mondanám, az emberiség utóbbi tízezer évében volt néhány tűzszünet, de alapvetően háborúk zajlanak. A Nagy Háború után most *talán* hosszú tűzszünet lesz, mert túl sok volt a halott, és közben járványok, lázongások tizedelik a népet világszerte. De azért nem vennék mérget arra, hogy ötven évnél hosszabb ideig béke lesz most a világban.

(Elhallgat, pöfékelnek egyet, majd észbe kap, hogy itt most választ várnak tőle.)

Öööö... Vannak találmányok, amelyeket hadicélra fejlesztenek, de aztán mindenki részesül jótéteményeikből. És vannak, amelyekkel jobbat tenni akarják a világot, de aztán a tábornokok – vagy ami rosszabb – a politikusok kezébe kerülnek.

KLEBELSBERG

Tudsz példát az utóbbról? Az első könnyen el tudom képzelni. Robbantani először nyilván azért akart valaki, hogy elpusztítsa ellenségét, de aztán egyszer csak hirtelen rájöttek, hogy a bányákban milyen hasznos lehet a robbanószer. És attól, hogy Nobel dinamitja már nem explodál, hanem detonál, *mintha ez utóbbi szebben hangzana*, még ugyanúgy pusztíthat, ha rossz szándékkal használják. De vajon van-e olyan találmány, amit tisztán az emberek javára fejlesztettek vagy találtak föl, de aztán egy idő után kiderült, hogy hadicélra is működik?

MAGYARY

Azt feltételezem, hogy a legtöbb találmány jó szándékból született és indult útjára. Hiszek Mikszáth Kálmánnak, aki szerint az emberek inkább jók, semmint rosszak, ...

KLEBELSBERG és MAGYARY együtt fejezik be a mondatot: ... „mihelyt semmi kárunk vagy hasznuk nincsen abból, hogy milyenek legyenek.”

MAGYARY (sebesen folytatja)

Itt van például a sóval tartósítás. Aligha azért találták fel annak idején kitudja, hogy kik, mert tervbe vették, hogy a császáruk hadserege így hosszabb ideig tud majd külföldön hadjáratot vezetni anélkül, hogy ott friss élelmiszer beszerzésével kellene bajlódniuk. Vagy ott a híres Cook kapitány esete a kerguéleni káposztával. Egyszerűen élni akartak, és próbaképpen rátaláltak egy növényre, amely megakadályozta a hosszú tengeri úton a skorbut kialakulását. Nem tudták, mire jöttek rá, és nem is azért jöttek rá,... azaz végül mégis... szerintem titokban tartották a találmányt, hogy ezzel is őrizték vagy növeljék Anglia tengeri fölényét. Szóval nem egyszerű manapság olyan kutatást kigondolni, amely bízvást csakis békés célokat szolgál.

KLEBELSBERG

És vajon a jövő háborúit is a fizikusok és a kémikusok nyerik meg? Vagy esetleg az orvosok, a pszichológusok, netán a matematikusok tudása fogja elpusztítani vagy feladásra kényszeríteni az ellenséget? Írsh ebben a füzetben néhány fejleményről, amelyek azt mutatják, hogy a háború után mintha az élő természet kutatása, benne a biológia, a biokémia és az orvoslás kerülne előtérbe a fejlett országokban.

MAGYARY

Igen, ott a milánói példa, hogy hatalmas természettudományi és orvosi fakultás létesült.

KLEBELSBERG

És írod az élelmiszerkémiát, mint amely a jövő nagy tudománya lesz. Azt a köznép is jól el tudja képzelni, hogy ha több és jobb lesz az ennivaló, az csak jó lehet, és talán vajjal nem lövöldözünk a csatatereken.

(Felkacagnak, pöfékelnek.)

És békeidőben, ha már nem a pusztaságban maradás a tét, akkor talán a gyógyítás, a hosszabb élet, meg egyáltalán a gyermekek egészséges fejlődése fogja az orvostudományt trónra ültetni?

MAGYARY

Abban nem vagyok teljesen bizonyos, hogy minden téren a természettudományok előretörését látjuk. Most hallottam egy kísérletről. Valahol Csikágóban azt próbálták ki, hogy ha *csupán* megkérdezik az embereket arról, milyen legyen a világítás a gyárteremben, máris javul a teljesítményük. Pusztán amiatt, hogy megkérdezték őket; emberszámba vették őket. A lélektan, a pszichológia erejét mutatja a kísérlet. Azt persze nem tudom elképzelni, milyen háborús haszna lehet egy ilyen felfedezésnek később, de hát most amúgy is békés találmányokat, békés tudományokat keresünk. Nemde?

KLEBELSBERG

A szellem erejét kell őriznünk, és akkor a földrajzi teret is visszanyerhetjük a Kárpát-medencében. Magunkkal kell törődnünk, magunkat kell fejlesztenünk, mert tudjuk, hogy mi vagyunk a legtöbbre hivatottak!

(Feláll, az ablakhoz lép, kifelé tekint. Magyary a székében maradva pőfékel tovább.)

Ezrek, tízezrek nyüzsögnek odakint az utcán, a gyárakban, az irodákban, és jobb életet szeretnének maguknak, családjuknak, a gyermekeiknek, unokáiknak...

(Visszafordul Magyary felé.)

És legbelül fáj nekik, még ha nem is ez jár állandóan a fejükben, hogy Házsongárd, a munkácsi vár, Újvidék, ahol ez nagy hírre szert tevő Einstein Albert is gyakran járt, immár nem a miénk. Földrajzilag. De amíg akarunk többnek, jobbnak lenni mai önmagunknál, addig remény is van, és talán a reménynél is több. Talán ötven vagy száz év múlva, a béke évszázada alatt megerősödve a legjobban élhető országot hagyjuk unokáinkra. És érdekellentét nélkül ennek egyetlen módja van: tanulni, hinni és használni a tudomány eredményeit.

(Visszaballag az asztalhoz és leül ismét.)

MAGYARY

Nem tudom, sikerült-e bármi homályt eloszlatnom, amit a füzetemben két éve benne hagytam, és vajon az említett második kérdés hogyan formálódott meg az eddigiek alapján.

KLEBELSBERG

Jó a milánói példa, hogy úgy építsünk, hogy közben semmit nem rombolunk. Így is azok, akik eddig már Milánóban a stallumot birtokolták, megrövidítve érzik majd magukat, mert új urak vagy legalábbis velük egyenrangú dékánok, professzorok érkeznek, megzavarva kicsit kívülni látszó köreiket. Nem azt fogják nézni, hogy újjé, végre lesz orvosi fakultásunk, hanem a meglévő fakultások nimbuszát fogják őrködni. Nem gondoltam volna, noha Mikszáth bármely regényéből fél bekezdésből kiderülhet a lelki diszpozíció, hogy Szegeden például a város nagynevű *orvosai* berzenkednek majd az *orvosi* fakultás ellen. Először nem hittem a fülemnek! A saját szakmájuk nivója emelkedik, de nekik az nem kell azon az áron, hogy ha cserébe valaki másnak meg az egekbe emelkedik a nimbusza. A keresztényi gondolkodásban a szőlőművesek példázata mondja el, milyen visszás dolog ez. És ha ismerjük is a példázatot, elhisszük-e?

MAGYARY

Vagy az is megeshet, hogy nem keresztényként gondolkodnak ezek az orvosok. Mert talán nem is keresztények...

KLEBELSBERG (nagyon legyintve a levegőbe)

No... ne csináljunk ide vallási kérdést.

Abból főzünk, ami van. No de vissza a milánói példához: ott egy meglévő egyetemhez tapasztottak egy óriási, új részt. Szegeden viszont szinte ugarra épült egy új egyetem, ahol mi mondjuk meg, milyen fakultások, azokon milyen tanszékek és milyen méretben működjenek.

MAGYARY

Kezdem azt érezni, előnyben vagyunk Milánóval szemben.

(Kissé erőltetetten nevet.)

KLEBELSBERG

Ténylegesen van előnyünk! Mert itt – leszámítva a szegedi orvos nagyurakat – nem érzi majd azt a regnáló jogi dékán, hogy immár nem ő fújja egyedül a passzátszelet, hanem a háborús krízisre tekintettel bármi, ami a nullától több, az érezhető és pozitív változás mindenki számára. Ez tehát a második kérdés. Melyik legyen az a fakultás, melyik legyen az a tanszék, amelyiket az elvárhatónál vagy az átlagosnál kicsit jobban megvirágoztathatnánk, amely azután a többi magával húzza, és egész Szeged és az egész ország tudományos szekerét előmozdítja? A kérdésem lényege: Szeged! Amit eddig a béke és háború tudományairól mondtunk, azt tekintsük az emberiségre vagy az országra nézve tendenciózusnak. De mi legyen Szegeden, ami itt erős talajt nyer? Ami felteszi Szegedet a világtérképre? Vannak itt halászok, paprikatermesztők, papucsosok, akiket talán a vármegyén túl is megsüvegelnek, de vajon melyik szegedi tanszéket süvegelik majd meg Milánóban?

MAGYARY (lelkesedve folytatja)

Idén végre megnyílnak előttünk a nemzetközi tudományos társaságok! Sokat köszönhetünk az olaszoknak, és hallottam, hogy ebben feleségednek, Sarolta grófnének is komoly szerepe volt.

(Szünetet tart, fürkészve, hogy Klebelsberg reagál-e a felesége nevének elhangzására.)

A nemzetközi tudományos társaságok főleg a természettudományokban élnek. Ezekhez jövőre már csatlakozni tudunk. De azt én nem tudom megmondani, hogy száz év múlva Szegeden melyik mai tudós lesz szobra vagy emléktáblája, de ha milánói süvegelés...

KLEBELSBERG (közbevág)

Eh... ne ragadjunk le Milánónál!

MAGYARY

Tehát, ha a közeljövő nemzetközi elismeréseit célozzuk meg, azok a természettudományokban keresendők. Említetted a fránya Nobelt. Nem jogtudósoknak, pláne nem teológusoknak, de még csak nem is matematikusoknak osztják ki vagyonából a díjat, hanem a természettudományok művelőinek. Azt ugyanis nemzetközileg egyformán értik mindenütt. A biológia ezek közt ugyan kicsit le van maradva, még mindig nagy a zűrzavar, például ha valaki felfedez egy gombafajt, akkor bármilyen nyelven publikálhatja felfedezését. Nem feltétlenül kell latinul vagy valamilyen nagy kultúrnyelven. Így hát azoknak van esélyük nemzetközi elismertségre, akik idegen nyelven is tudnak írni és... (lelassít, tagoltan folytatva) gon-dol-kod-ni. A magyar nyelv a legszebb, a legkifejezőbb, de a Nagy Háború után már a németet is hanyagolják, visszaszorítják.

KLEBELSBERG

Melyik nyelv lesz a befutó? Csak nem latin reneszánsz jön?

MAGYARY

Nem vagyok jó, de mintha az angol kezdene a többi fölébe nőni. Az angol nyelv kellően egyszerű ahhoz, hogy bármely tudomány művelői közös hangot találjanak benne.

(Klebelsberg ismét feláll, körbesétál, közben meredten a távolba néz – gondolkodik.)

KLEBELSBERG

De, kedves Zoltánom, talán ha még el tudom esetleg kerülni az opportunizmus vádját, tudniillik, hogy valami közeli, még az én életemben elnyerendő nemzetközi díj célzatával szeretnék – és éppen Szegedre – állami pénzeket hozni, a második kérdésemet így fogalmaznám meg: Jól sejtem-e, hogy az élő és az élettelen természettudományok terén tudnánk a szegedi egyetem nemzetközi elismertségét biztosítani? És ezzel együtt jól sejtem-e, hogy olyan tudósok révén lehetne az egyetemet felvirágoztatni, akik maguk már a nemzetközi térben bizonyították eredményességüket?

MAGYARY

Egyetértek mindkét tézissel, bár jómagam távolról sem vagyok természettudós. És hiszem, hogy nagyon komoly tudósaink – miként a szegedi orvosok – féltően tekintenek majd az új professzorokra, főleg, ha az külföldről érkezik haza. „Hiszen mi itthon őriztük a lángot, amíg ez Oxfordban vagy Münsterben az elviselhetetlenül könnyű létben felfedezgetett ezt-azt!” Vagy mások:

(Elváltotzatott hangon mondja, mintha idézne, karikírozna valakit.)

„Angolul bárki tud cikket írni, próbálna meg míves magyar nyelven értekezni a Hármaskönyvről, vagy Zách Felicián ítéletleveléről, esetleg arról, hogy van-e magyar nyelvű félmondat az Isteni színjátékban!”

(Visszatér az eredeti hangszín.)

Ezekről csak magyar tudósok tudnak írni.

KLEBELSBERG

Hmmm...elviselhetetlenül könnyű lét! Micsoda kifejezés ez nagyságos uramtól! Ebben nem hiszek! És abban sem, hogy valaki éppen azért maradna itthon, holott Bostonba csábítják, mert neki szüksége van arra, hogy kátyús utakon döcögve tegye meg az útját a lakása és az egyetemi dolgozószobája között! Lárifári! De értékelem a humorod. (Elneveti magát.) Ha-ha-ha, a lét elviselhetetlen könnyűsége!? Nekünk, magyaroknak, talán másképp működik ez, és néha meghallunk egy dallamot, könnybe csavarodik a szemünk, és kukába dobnánk a könnyű létet, csak hogy együtt sírjunk-nevessünk.

(Utolsót slukkol a szivarból.)

De a felvetés érdekes: Mit tudunk ajánlani egy külföldön már valóban sikeres tudósnak, hogy Szegedre jöjjön, ahol a piacon halárusok és paprikatermesztők földhözragadt nyűgjeit, véleményét hallgathatja?

MAGYARY

Alighanem a bostoni halpiacon is belefuthat ilyen emberekbe.

KLEBELSBERG

Igaz-igaz. Egy valódi tudós számára a kutatásai feltételeit kell megteremteni, és amellet a hiúságát kell ápolni. A tudósok némelyike rosszabb a színészeknél: Hiúság, el ne hagyj egy percre sem! Persze, aki nem hiszi azt, hogy ő a legjobb, az ne menjen se tudósnak, se színésznek!

No, végül is, elnyerem-e a feloldozást amiatt, hogy az Alapvetés-könyvedet, a hatszáz oldalasat még nem sikerült elolvasnom?

MAGYARY (suttogva kezdi)

Pszt... Ne tudja meg senki, hogy én sem olvastam el végig.

(Nevetnek.)

Meg hát a bűnt enyhíti, ha egyáltalán bűn egy miniszter részéről nem elolvasni valamit, amit a szerző is legföljebb ha egyszer olvasott, hogy éppen a most minket érdeklő természettudományok nagyon csúnyán kimaradtak. A filológia, a történettudomány, a jogtudomány szép fejezetekben sorjáznak, ellenben a természettudományokról csak egyetlen, árva bekezdés van.

KLEBELSBERG (mutatóujjával tréfásan fenyegetve)

Nocsak, Magyary! Gyanítom már, itt is valami turpisság sül majd ki. Tréfás jó kedvedben látlak, Zoltán!

MAGYARY

Igen, abban az ominózus bekezdésben megadjuk annak a *hétszáz* oldalas könyvnek a címét, amely arról a területről szól.

KLEBELSBERG

És ha esetleg előfordulandó, hogy a *hétszáz* oldalas könyvet ma nem tudom átnézni, remélhető-e, hogy abban találnék nevet?

MAGYARY

Milyen nevet? Persze, vannak benne nevek bőséggel.

KLEBELSBERG

Ejh, hát meglehet, nem voltam kellően világos és lényegre törő. Kell legalább egy név, aki a szegedi egyetemen folytathatná a már bizonyítottan eredményes kutatói pályáját. Hírt víve Szegedről, rangot adva az egyetemnek. Aki körül, mint amikor egy tútelített oldatba beledobunk valami szilárd testet, gyorsan megindul a kristályosodás. Ahogyan ezt a kémia tanítja.

MAGYARY

Vajon lesz-e addigra egy tútelített oldatunk, egy tehetségektől nyüzsgő országunk, amikor hazajön egy nagy tudós, a „szilárd test”? Apropó, Szilárd Leó nagy nevet szerzett már magának Berlinben. És vannak sokan külföldön, akik a Nagy Háború után emigráltak, és ma már komoly tudósokká váltak.

(Klebensberg némán, messzire maga elé néz egy ideig.)

KLEBELSBERG

Tudunk-e olyanról, aki egyébként is már fontolgatja a hazatérést? Családi vagy hazafias vagy bármilyen okokból? Szegeden nekem említettek egy nevet, de őt Budapestre is várják. Nem tűnik egyszerű esetnek. Valami *Szent* neve van.

MAGYARY

István? György?

KLEBELSBERG

A vezetékeve Szent, de egyébként... á, megvan, Szent-Györgyi Albert nevét mondták. Állítólag ő a felesége révén meggyőzhető. Tudunk valamit róla?

MAGYARY

Utánaérdeklődöm. Sürgős a dolog?

KLEBELSBERG

Az örökkévalóságnak dolgozunk, Zoltánom. Nem sürgős. Az információ elég lesz holnap ilyenkorra. A hazatérés majd megtörténik kellő időben. (Feláll, kezét nyújtja.)

Köszönöm, hogy rendelkezésemre álltál, Főtanácsos Úr.

MAGYARY

Megtisztelsz azzal, Miniszter Úr, ha szolgálatodra lehetek.

(Kalap, kabát fel, elindul kifelé, Klebelsberg kikíséri az ajtóig, újra kezét ráznak, a színpad közben továbbfordul, érkezvén a második színhez.)

MÁSODIK SZÍN

Klebelsbergék pesthidegkúti háza és a veranda egy része. Ajtó balról, mellette könyvespolc, előtte egy zongora, az mellett egy étkezőasztal néhány székkal, az asztalon gömbölyű, nagy váza nagy csokor virággal. Jobbra-hátra kijárat a verandára, a hátsó üveglakokon kertre látni. Az üvegajtók előtt látványos sakkasztal, felállított, nagy bábuval. Sarolta asszony a zongoránál ül, és játszik, két kézzel, csaknem hibátlanul a „Magasan repül a daru...” dallamát. Egy versszakot végighallgatunk, a versszak közepén hazajön Klebelsberg, leveti gyorsan kabátját, kalapját, majd laza terpeszállásban megáll a zongora előtt, és fahangon intonálja az utolsó sort.

KLEBELSBERG

„Kopor-sómbe zár-tá-ig”.

SAROLTA

Isten hozott, Kunó [a név kiejtése leginkább két hosszú magánhangzóval]. Régen láttalak már ilyen derűs arccal hazajönni. Fejed sem fáj?

KLEBELSBERG

Ja, ma nem fáj, és hallgatnám még, Saroltám, ahogyan zongorázol.

(Sarolta feláll a zongorától, ölelésre, puszira megy: homlok-, majd arcpuszi.)

SAROLTA

Kedvenc almáspitédet készítettem uzsonnára. János, kérem!

(János inas bejön. Leülnek az asztalhoz, süteményt esznek, teát kortyolnak csészéből, egy kis fekete kutya közben bejön a verandáról, falatot remélve.)

JÁNOS

Kegyelmes Gróf Úr, a napi posta.

(Klebelsberg késsel felnyitja a két levelet, átfutja őket, majd félreteszi a levelestálcára.)

SAROLTA

Hogy ízlik a sütemény?

KLEBELSBERG

Finomat sütöttél. Igazán. Falok még egyet, már úgyis döndörej lettem vénségemre.

(Pocakja előtt levegőbe rajzolt félgömböt mutat, miközben mondja.)

Hát itthon mi jó történt ma?

SAROLTA

Távbeszélőn kerestek Szegedről, de azt mondták, nem sürgős. Issekutz professzor keresne alkalmat egy személyes egyeztetésre, mikor legközelebb arra jársz, valami Szent György dolgában.

KLEBELSBERG

Nem Szent-Györgyi?

SAROLTA

Meglehet, ezekben a távrecsegőkben nem mindig lehet tisztán hallani, ki mit mond.

KLEBELSBERG

Ma éppen Szent-Györgyiről beszéltünk Magyaryval. Ha két helyen egyszerre van szó róla, az már nem véletlen. Mit szólsz?

SAROLTA

Szép neve van. Magyar származású?

KLEBELSBERG

Magyartól holnapra kapok adatokat. Valahol külföldön dolgozik, és már nevet szerzett magának a tudományban.

SAROLTA

És hazajönne Issekutz tanszékére?

KLEBELSBERG

Nem biztos, hogy Issekutz tanszékére, hanem egy másikra. A télen meghalt a vezetője, a... hogyishívják...biokémia tanszéknek, talán Reingold nevű professzor, összekeverem már a neveket, mégis kell egy aszpirin, pedig ma napközben alig fájt a fejem.

SAROLTA

Magyary is derűs volt?

KLEBELSBERG

Ja, még tréfálkozott is egyszer-kétszer. Amikor gyóntomban elárultam neki, nem olvastam még a hatszáz oldalas tudománypolitikai alapvetését, azt mondta, hogy azt ő sem.

(Eszegetnek, iszogatnak közben.)

SAROLTA

És mit szól a többi város ahhoz, hogy a miniszternek Szeged felé hajlik a keze? Hogy Szeged lesz a magyar Milánó vagy Göttinga?

KLEBELSBERG

Ha Szeged országgyűlési képviselőjeként nem Szegednek kedveznék, amikor a tudományt erősíteném, az baj volna. Ha Szegednek kedvezek, az is baj. De melyik baj a nagyobb? Melyikért vetne meg az a szegedi vagy nem szegedi diák, aki száz év múlva Szegeden vagy nem Szegeden tanul?

SAROLTA

Vajon a szegedi polgármesternek elsőként vagy utolsóként kell macskaköveztetnie azt az utcát, amelyben lakik vagy amelyiken jár? Így is, úgy is megszólják érte, de ha végül minden utca ki

lesz kövezve, akkor minden megbocsáttatik. Ha Szeged magával húzza a többieket, és együtt lesz erős minden egyetem, akkor joggal vélhető, hogy ennek így kellett lennie.

KLEBELSBERG

Jól van, fiam, ez szép parabola volt.

SAROLTA

Áááá, jut eszembe, távirat is jött, az is Szegedről. János!

(Az inas besétál.)

JÁNOS

Igen, Asszonyom.

SAROLTA

Legyen szíves, nézze meg, a táviratot nem felejtettem-e kint a verandán. Egy levélsúly alatt.

(János hozza a táviratot a verandáról. Klebelsberg hangosan olvassa.)

KLEBELSBERG

Miniszter Urat mély tisztelettel meghívjuk Szegedre, folyó év blabla az egyetemi építkezések kapcsán folytatandó megbeszélésre. Kiváló tisztelettel Issekutz rektortól.

(kis szünet után, Sarolta felé fordulva mondja) Dolgozunk Szegeden és mindenfelé, hogy meglegyen a túltelített oldat.

SAROLTA

Túltelített micsoda?

KLEBELSBERG

Ó, ne haragudj, csak fejemben előpattanik, amit Magyaryval beszéltem ma. Egy szép kémiai parabola. Vannak olyan folyadékok, amikben feloldanak valamilyen anyagot, ami aztán szilárd kristállyá tud kiválni a folyadékból. Sokszor éppen csak be kell oltani a folyadékot egyetlen kis szilárd anyagdarabkával. Mint ahogyan a jó szatymazi gazdák beoltják a vad barackalanyt, hogy csodafinom őszibarackjuk legyen.

SAROLTA

A minisztériumban is így szoktad mondani, hogy előpattanik?

KLEBELSBERG (nevetve)

Á, van itt bent (a fejére mutat) egy titkos kapcsoló. Amint elhagyom a hidegkúti házat, átkapcsolom budapesti tájszólásra.

SAROLTA

És mihez kell a túltelített oldat? Csak nem csaptál föl kémikusnak?

KLEBELSBERG

Az Alföld, ez a búbajos Alföld (elmerengve, mozdulatlanul, mimika nélkül néz maga elé). Petőfi mesebeli Alföldje, sok jó ember, de nagyon sok az írástudatlan. Sok gyerek télen el sem jut az iskolába, hiába kommandálta az Eötvös-törvény már sok évvel ezelőtt. Ha nincs hova iskolába menni, akkor nem megy iskolába a paraszt gyereke. Ha van iskola, elmegy, és aki tanul, abból bármi lehet.

SAROLTA

Talán régen is így volt, hogy akinek jó esze volt, abból bármi lehetett. Már persze főleg ha fiúnak született, akkor pap lehetett, „akárki meglássa”, mint Arany idejében. Honnan tudjuk, hogy jó lesz, ha mindenki iskolába jár? Ki fog akkor dolgozni?

KLEBELSBERG

Ej, Sarolta...

SAROLTA

Félre ne érts, ezt nem én kérdelem, hanem kérdezik azok, akiknek otthon szükségük van a munkáskezekre, vagy akik nem hiszik, hogy a gyermekük megéri a felnőttkort.

KLEBELSBERG

Nem is sejted, hányszor és mennyi embernek kellett már elmagyaráznom, mit nyerhet az ország, ha gyarapítjuk a művelt emberek számát! Még mindig van, aki lőport gyártana, hogy nemsokára erővel visszavegyük Munkácsot meg a többi városunkat. Kell most néhány év, vagy inkább évtized, de legjobb volna egy évszázad, amíg nincs háború, és a békeidőben elválna, hogy a többet tudó, a világot jobban ismerő emberek egy jobb országban tudnak élni.

SAROLTA

És megfájdul a fejed attól, hogy valaki ezt nem így gondolja.

KLEBELSBERG

Azt hiszem, járok egyet a kertben, köszönöm a finom uzsonnát.

(Kimegy a verandára, magával viszi a táviratot, a két levelet és a Daily Mail újságot. Sarolta visszaül a zongorához, és halkán játszik egy percig. Bejön János, leszedi az asztalt. Sarolta leül egy fotelba, újságot olvas. Emelt hangon szól a verandára.)

SAROLTA

Te, Kunó, milyen nemzetiségű ez az Issekutz professzor? Olyan németes a neve. Lehet, hogy szász?

(Válasz nem érkezik. Kisvártatva Sarolta átül a zongorához, és játssza a Magasan repül a daru dallamát. Kisvártatva Klebelsberg visszajön a verandáról, kezében szivarral.)

KLEBELSBERG

Mit kérdeztél? Mi van Issekutzcal?

SAROLTA

Oltsd már el azt a bűdös szivart itt bent! A friss virágok nem szeretik a füstöt.

(Klebensberg kimegy vissza a verandára, leteszi a szivart, és visszajön.)

KLEBELSBERG

Örmény származású.

SAROLTA

Kicsoda?

KLEBELSBERG

Iszikutzian az eredeti neve, Brassó mellől származik. Miért?

SAROLTA

Csak úgy kérdeztem. Nem jövök rá, mi lehet a titka annak, hogy bárhonnan származik is valaki, isteni jó magyar emberré válhat. Mitől van ez?

KLEBELSBERG

Annál inkább jó magyarrá válhat az, akinek a neve nem magyar. Ne kérdezd, honnan tudom. (Elmosolyodik, felesége mellé lép, a zongoránál ülő asszony vállára teszi kezét.)

Anyám és feleségem révén tiszta magyarok vannak mellettem. És akár magyar volnék, akár nem, kik mások lehetnének mérce számomra, kiktől tarthatnék egy picit is ezen a földön?

SAROLTA

Lehet, hogy a magyar nyelv a magyarság titka. Olyan sok furcsa, de logikus dolog van benne. Ha azt mondom, nem, azt jelenti, nem. Ha azt mondom, nemde, akkor ellentétére fordul, és ha tovább nyújtom, nemdebár, akkor megint a nemnél járok. Mintha ide-oda lehetne kapcsolni a szó jelentését. Van még nyelv a világon, amely ilyen csodás lenne?

KLEBELSBERG

A nyelv biztosan lényeges, de itt van még hozzá ez a szent földkaréj, ez a hegyekkel körbekasírozott életterület. Ha ugyanennyi magyar mondjuk Grönlandon vagy Madagaszkáron élne, jóval nagyobb területen, akkor azért az mégis egy másik magyar nép volna, nemde? Vagy nemdebár?

SAROLTA

Szegedre gyűlik az erdélyi elmék széles merítése, nem lesz így ott valószerűtlenül gazdag a tudáshalom? És mi marad, ki marad Erdélyben?

KLEBELSBERG

Nem mondhatjuk meg az embereknek, mit tegyenek, hova költözzenek, hol érezzék magukat jól. De talán tudunk segíteni a döntésükben. Hogy itt legyen a legjobb élni, a szent földkaréjon.

SAROLTA

És miért pont Szegeden? Annyi sok szép városunk van!

KLEBELSBERG

Szeged sok pénzt kapott a Speyer-kölcsönökből, és azt költhette volna a város sok mindenre. Nagy része az egyetemre ment. Megcsiccsentél volna, ha hallod, mit kaptam érte. Cserébe nem elleneztem a kisvasút építését, amivel a homokháti gazdák be tudják hozni a szegedi piacra a terményeiket. Ha valaki csak az orráig lát, hiába mutatod neki, milyen szépek a csillagok.

SAROLTA

Á, olvastam az újságban, hogy ma különösen szép lesz a Vénusz a naplemente után, és majdnem nekiütközik a holdsarlónak. Emlékszel, amikor Nápolyban Bethlennel együtt sírtatok a gyönyörű olasz csillagos ég alatt?

KLEBELSBERG

Gyanítom, nem a csillagok pora ment a szemünkbe. Talán egy dallam szólt akkor is, amitől az ember úgy érzi, jó magyarnak lenni. Vajon ez a Szent-Györgyi vagy ez a Szilárd Leó, és a többiek ott kint, valahol Európában, tudnak-e még könnyezni, ha magyar zenét hallanak? És a gyermekeik is tudni fognak-e még magyarul sírni?

(Mindketten átülnek egy-egy fotelba, kint időközben besötétedik.)

SAROLTA

Néha aggaszt, hogy túl sokat dolgozol. Azért van ez a sok fejfájás.

KLEBELSBERG

Mi a kötelessége az idegen nevű magyarnak? Az, hogy hazáját jobban szeresse, és többet dolgozzon érte.

(Bevesz még egy szem aszpirint.)

SAROLTA

De hát kiért? A miniszterelnökért? A kormányzóért? A püspökért? A polgármesterért? A professzorokért? Az egyetemi dákokért? Vagy a barackot termelő parasztért? Kikre gondolsz, amikor beveszed az aszpirint, hogy még tovább bírjál dolgozni?

(Klebensberg ismét hosszasan, rezzenéstelenül néz maga elé.)

KLEBELSBERG (váratlanul megszólal)

Erre a szatymazi iskolaaépítésre elnézek a jövő héten.

(Felpattan a fotelból, járkálni kezd a szobában.)

És még ki kellene találni, hogy ki hívja haza Szent-Györgyit Szegedre. Mit szólnál, ha holnap meghívnánk Magyart ebben a dologban, és hármasban beszélgetnénk róla. Hány órát mondhatok neki?

(Visszaül a fotelba.)

SAROLTA

Aludj tíz percet, az jót fog tenni.

(A szoba elsötétül, a színpad tovább forog a harmadik színhez.)

HARMADIK SZÍN

Angol polgári lakószoba, fabútorok, könyvespolcok, egy pianínó, étkezőasztal, nyitott erkélyajtó, amelyen keresztül az utca zaja behallatszik, helyenként túlközlő autók, lámpák csattogása, kurjongatás, fütttyentés) A szoba világos, a szőnyeg is világosbarna. Szent-Györgyi Albert és felesége egy kanapén ülnek, egymáshoz bújva, de Szent-Györgyi kinyújtott bal kezében egy napilap kihajtogatott oldalát látjuk. Szent-Györgyi angolja szinte kifogástalan, Nagynelli angolja magyaros akcentusú (hangsúly gyakran az első szótagon), Kisnelli cserfes helyi angolt beszél. Szent-Györgyi jól kigombolt ingben és laza szövetnadrágban, Nagynelli kétrészes kosztümben, Kisnelli sportos szoknyában és iskolai egyenlűzban

SZENT-GYÖRGYI

Ha-ha-ha, hát ilyet! Megalakult a Cambridge Preservation Society! Mit akarnak prízörvölñi? Valakinek agyára ment a fejlődés tempója vagy egyszerűen a fejlődés létezése és lehetősége! Most mondd meg, mi lenne, ha nálunk létrejönne valami Bjúdöpeszt Prezervációs Társaság?

NAGYNELLI

Azt mondtad, nálunk?

SZENT-GYÖRGYI

Azt. Mért?

NAGYNELLI

Csak úgy feltűnt. Ezek szerint nem itt van az otthon, hanem valahol otthon, valami Bjúdapeszten.

SZENT-GYÖRGYI

Jellemző, nem a hírré figyelsz, hanem a (gunyoros hangra vált) „a lelki élet apró rezdüléseire”.

(Kioktató, tanári hangon folytatja.)

A hír arról szól, hogy amikor valaki elveszni érez egy régi világot, ami egyébként önmagától tényleg úgyis elveszne, akkor megpróbálja késleltetni a változást.

NAGYNELLI

Mi ebben a baj? Talán rosszabbak voltak azok az idők, amikor a nőknek nem kellett napi 8 vagy 10 órát a gyárban görnyedniük?

SZENT-GYÖRGYI (közbevág)

Te nem görnyedsz.

NAGYNELLI (némi dacsűnet után folytatja)

Szóval, miért gondolja bárki, hogy mindig egy új, egy jobb világ érkezik? Miért kellene mindig meghaladni a régit?

SZENT-GYÖRGYI

Lassíts, néha nem tudom követni a női agyvelő száguldását.

(Nelli szemébe nézve folytatja.)

Ezt most komolyan mondtam. Tehát szerinted én nem helyeslem, ha létrejön egy olyan társaság, amely a múltat konzerválni akarja, tehát szerinted én nem akarom konzerválni a múltat, vagyis én meg akarom tagadni a múltat, és csak a jövőt látom szépnek. Ha így gondoltad, az csacsiság, de legalább van benne rendszer.

NAGYNELLI

Pukkadj meg, Albert!

(Eltávolodik, a kanapé széléhez húzódik. Ezt kihasználva Szent-Györgyi két kézben tartja az újságot, és kiegyenesedik.)

SZENT-GYÖRGYI

Ne sértődj meg!

NAGYNELLI

Nem sértődöm, ha nem sértenek.

SZENT-GYÖRGYI

Szép ez a magyar nyelv! Milyen kifejező: egyetlen sért szóból mindjárt egész szóbokor születik. Vagy az is lehet, hogy a sérből indul az egész. Egyszer Erdélyben hallottam, hogy a kanyarodást sírülésnek mondták, még az is lehet, hogy az van itt benne. És úgy tudjuk használni ezeket a pici árnyalatokat, hogy nem kell rajta gondolkodnunk. Az angoloknak bezzeg mennyit kell gondolkodniuk, ha pontosan azt akarják elmondani, amit az előbb te, hogy a sértődés és a sértés benne legyen.

NAGYNELLI

Nem lehet nekik sem nehéz, csak másképp jár az agyuk. Megbeszéltük, ezért szólunk Kisnellihez angolul, hogy amit az iskolában szivacsaként szív magába tízéves fruskaként, azt ne kelljen neki lefordítania a gondolataiban.

SZENT-GYÖRGYI

Igen, megbeszéltük, de nem is értem, hogy jön ide most Kisnelli, amikor a helyi hagyományőrzőknél vagy tudjisten milyen társaságnál tartottam. Kisnelli ma később jön haza?

(Nagynelli visszahúzódik a kanapén, Szent-Györgyi újra egy kézbe veszi az újságot.)

NAGYNELLI

Már megjegyezhetted volna, hogy kedden hegedülni és zongorálni tanul, és mindezt a field hockey [különösen megcsavarja a szót: föld hokki] edzés után.

SZENT-GYÖRGYI

Na, nézd itt a következő hír: Agatha Christie író nő hosszabb vonatútra indul az Orient-expresszen. I would bet, valami krimi fog még írni erről a vénlány.

NAGYNELLI

Nem is vénlány. Csak elvált fiatalasszony.

SZENT-GYÖRGYI (csipkelődően)

Nagynelli, de jól ismered a társasági életet!

NAGYNELLI

Amíg a laboratóriumban vagy, szívesen elolvasok ezt-azt. Érdekes fejlemények vannak a lélektanban például. Azt még nem tudjuk, mitől és hogyan működik az értelem, de már tudjuk mérni. Egy patkánynak annyi mindent meg lehet tanítani, hogy félő, hogy ha kihalna az emberiség, a patkányok népesítenék be a Földet. És olvasom, hogy Csikágóban azzal lendítették föl egy gyárban a termelést, hogy becsapták a munkásokat. Azt hitték, tényleg átszerelik a világítást, vagy valami ilyesmi, de csak megkérdezték őket, hogyan legyen, és elkezdtek jobban dolgozni. Bárcsak tanulhattam volna *szájkolodzsit*, és talán egyszer a lélektan összeér majd a biológiával. Remélem, azt azért mégsem hiszik a biológusok, hogy minden vegyületnek, ami a testünkben van, megfelel valamilyen lelki diszpozíciójún. Figyelsz rám egyáltalán?

SZENT-GYÖRGYI (egykedvűen)

Fülem nem kellően érzékeny a női hangok frekvenciájára.

(Nagynelli viharos gyorsasággal ismét a kanapé másik szélére húzódik, de most Szent-Györgyi marad az egykezes újságtartásnál, és mosolyogva, mézesházosan szól.)

SZENT-GYÖRGYI

„*Beszélg, beszélj, hogy halljam hangodat*, Rezgése szűmön végigjárjadjozzon. Akármit mondasz, mindegy; óh, ki kérdi, mit énekel a kis madár”

NAGYNELLI (durcásan)

Madár?

SZENT-GYÖRGYI

Tubicám, vagy ahogyan szeretnéd.

(Az újságot a padlóra dobja, és Nelli felé fordul.)

Ádámot idéztem Az ember tragédiájából. A legutóbbi kísérletemen gondolkodtam közben, az újságot csak könnyítőnek használtam, hogy ne száz százalékkal erőltessem magamat.

NAGYNELLI

Mintha nem lenne munkaidőd.

SZENT-GYÖRGYI

Vanni van, de nekem másképpen van. Na, ezt hogyan mondaná bárki angolul?

NAGYNELLI

És ha már itthon is „dolgozol” (csipkelődő hangsúllyal mondja), akkor miért nem száz százalékon?

SZENT-GYÖRGYI

Mikor hinnéd azt, hogy száz százalékon izzik az elmém? Milyen könyv fölé görnyedjek? Melyik csillagot bámuljam révedten? Vagy dobáljak kavicsokat egy tóba, mint a nagy Poincaré? Neumann Jancsitól mernél-e ilyet kérdezni? Na, akkor lenne vége a civilizációnak, ha Jancsi begyűjtaná az agyát száz százalékra! De ő például Goethét olvas meg Thuküdidészt, hogy ne látszódjon úgy, mintha mindig dolgozna. De lehet, hogy nem is olvas, csak ránéz a lapra, aztán már ott is van a fejében, mint egy fotográfia. Mindenki tudja, hogy Jancsi a legnagyobb. Nem véletlen, hogy a matematikát választotta.

NAGYNELLI

Örülnél, ha ő is biokémikus lenne? És vajon mi lenne Neumannból pszichológusként?

(Visszahúzódik Szent-Györgyihez.)

SZENT-GYÖRGYI

A matematikusoké egy külön világ. Magukba zártak, mintha nem ezen a bolygón élnének. Néha felfedeznek valamit, aminek az égardta világon semmi jelentősége, de ők évszázadokig gyötrik magukat és egymást. Nem tudják például a mai napig sem, hogy az ikerprímekből végtelen sok van, vagy csak véges sok. Tudod, az ikerprímek azok...

NAGYNELLI

Tudom, amikor két szomszédos prím között kettő a távolság. Matematikát is tanulhattam volna...

SZENT-GYÖRGYI

És ha végtelen sok van az ikerprímekből, akkor holnaptól olcsóbb lesz a kenyér vagy jobb lesz a sör? Ezt nem én kérdezem, hanem azok, akik a tudományra pénzt adnak. Illetve ők nem is ezt kérdezik, hanem azt, hogyan tudunk ezáltal „ad á” (hüvelykujjával egyet mutat) felülkerekedni az ellenségen, „ad bé” (mutatóujjával kettőt mutat) több szavazatot nyerni a jövőre esedékes választáson.

NAGYNELLI (kislányosan sürgetően)

Folytasd csak, a te kutatásaidat kinek éri meg finanszírozni? Az ellenséget lehet vele legyőzni, vagy szavazatokat lehet vele vásárolni?

(Szent-Györgyi kedvesen magához húzza, megcsókolja.)

SZENT-GYÖRGYI

Szerintem Kisnellitől tanuld a cserfességet. De tudod mit? Megmondom. Nem érdekel, hogy mire használják majd, amit felfedezek, mert nem tehetek mást, mint hogy fel akarok fedezni valamit. Ezt nem én választottam! A kutatási téma választott engem! Neumann Jancsi nem vizsgálta mikroszkóp alatt mellékveséket.

NAGYNELLI

És miért nem?

SZENT-GYÖRGYI

Ismered Jancsit. El tudod képzelni?

NAGYNELLI

Én csak metaforikusan kérdeztem. Úgy értettem, ha nyilvánvaló, hogy nagyon fontos, amit vizsgálsz, akkor mások miért nem azt vizsgálják?

SZENT-GYÖRGYI

Jó kérdés, okos kérdés.

NAGYNELLI

Szenk jú, szőr.

(Kisnelli betoppan, odamegy hozzájuk, puszi először anyának, aztán apának.)

KISNELLI

Good afternoon, Mom and Dad. Is there any news? I had a wonderful day at school.

NAGYNELLI

What did you enjoy the most?

KISNELLI

Everything! Should I present my advances in my violin technique?

SZENT-GYÖRGYI

Oh, no, please, I had to work a bit now.

(Kisnelli morcosan, talpát a földhöz dőngetve elvonul.)

NAGYNELLI

Lehetnél motiválóbba az érzékeny kishölgyel.

SZENT-GYÖRGYI

Elég lett volna zongorát tanulnia. Az ugyan bizonyos értelemben ütőhangszer, de a hangok be vannak állítva. A hegedűn sok év telik el, mire a hangokat eltalálja, nem beszélve arról, hogy a vonó még akkor is nyikorogni tud.

(Kisnelli visszajön, szó nélkül leül a pianínóhoz, és kezdő képességekkel játszik egy könnyű, kétkezes darabot. A darab végén a szülők megtapsolják, Nagynelli kinyújtott kézzel ölelésre várja, de Kisnelli durcásan sarkon fordul, és újra elvonul.)

KISNELLI (szinte önmagának mondja, de félhangosan)

It's too late.

(Nagynelli utána megy. Szent-Györgyi felveszi a padlóról az újságot, és tovább olvassa. Csörög a telefon.)

SZENT-GYÖRGYI

Nelli!

NAGYNELLI

Néha felvehetné, úgyis téged keresnek. Yes, Kornélia speaking, Mrs Szent-Dzsordzsi.
Mondtam, hogy téged keresnek.

SZENT-GYÖRGYI

Hello. It's Albert. Á, Jancsi, honnan kerültél Londonba? Átutazóban? Cambridge nincs messze, mindjárt itt a vonat, a pub be sem zár addig. OK. Éppen rólad beszélgettünk Nagynellivel. Azt kérdezte, Neumann miért nem a hexuronsavat kutatja, mire elképzeltünk, amint mellékvesék fölé görnyedsz a kalkulátor agyaddal, hát hadd mondjam, szeretettel röhögtünk rajtad.

NAGYNELLI (hangja kintről hallatszik a szobába)

Nem is azt kérdeztem!

SZENT-GYÖRGYI

OK, bye, see you in the evening.

NAGYNELLI

Jancsi ma este jön? Mit akar?

SZENT-GYÖRGYI

Miért kellene *akarnia* valamit ahhoz, hogy jöjjön? Ez már megint valami női logika lesz.

NAGYNELLI

Tudod mit, nem sértődöm meg! Megjött a nevelőnő, Kisnellivel még tanulnak kicsit.
(Visszaülnek a kanapéra.)

Az előbb még valami értelmes kérdés itt volt a fejemben.

(Ránéz Szent-Györgyire, ő kinyújtott ujjait mozgatva jelzi, hogy meg sem szólalt)

Á, megvan. Mi van, ha megvan egy felfedezés? Honnan tudod, hogy utána még lesz valami következő? Csak mert eddig még így volt?

SZENT-GYÖRGYI

Nehezebbeket kérdezel, mint néhány diákom. Lehet, hogy másoknál nem így van, de nekem egy valami problémával alaposan kell foglalkoznom ahhoz, hogy eredményt érjek el. És addig nem érdekel, hogy lesz-e utána következő probléma.

NAGYNELLI

És az sem érdekel, hogy ki fogja hasznosítani a találmányt, és (mutatóujját felemeli) mire fogja használni?

SZENT-GYÖRGYI

Hogyne érdekelne! Ezért csak békés találmányokkal foglalkozom. Amiből nem lehet fegyvert készíteni, és amivel nem lehet legyőzni más nemzeteket.

NAGYNELLI

Fél órája még azt mondtad, nem érdekel, mire fogják használni, amit felfedezel.

SZENT-GYÖRGYI

Rosszul mondtam. De azért vagy itt, többek között, hogy rámutass a hibáimra. Így már kritikusokra nem kell költenem.

NAGYNELLI

Undok vagy már megint, Albert!

SZENT-GYÖRGYI

Jó, akkor maradjunk annyiban, hogy az én találmányomat csak békés célokra lehet majd használni, de azt szeretném, ha nemre, korra, nemzetiségre tekintet nélkül mindenkinek a javát szolgálná.

NAGYNELLI

És azt ki garantálja, hogy nem lesz belőle fegyver? Bármilyen értelemben? Mert van olyan fegyver is, amit például az indiánok ellen használtak, hogy himlőfertőzést vittek közéjük.

SZENT-GYÖRGYI

Lehet, hogy igazad van, és nem lehetünk biztosak abban, hogy jó célokra lesz fordítva, amit megalkotunk. De ha valami gyógyítja a skorbutot például, azt hogyan lehetne rossz célokra fordítani?

NAGYNELLI

Bárcsak minden orvosi felfedezés az emberiség javát szolgálta volna!

(Kis ideig csendben ülnek, egymás szemébe nézve, aprókat bólingatva.)

Aggódok Kisnelliért.

SZENT-GYÖRGYI

Hogyhogy? Beteg?

NAGYNELLI

Nem, csak elképzeltem, hogy ha itt nő fel Angliában, akkor sok minden kimarad az életéből. Mikortól beszélénk vele magyarul? Ha elvégzi a hájszkúlt?

SZENT-GYÖRGYI

Otthon sok más minden maradna ki az életéből, amire viszont itt lehetősége van.

NAGYNELLI

Na, látod, ma másodszor mondod, hogy nem itt van az otthonunk. Költözzünk haza, a kutatásaidat bárhol lehet folytatni, ahol van egy laboratórium! Szeretnék anyanyelven szólni a lányunkhoz! Szeretném, ha ő is megértené majd Arany János balladáit. Lefordították azokat valaha angolra?

SZENT-GYÖRGYI

Próbálkoztak. De le lehet? A Rege a csoda-szarvasról lehet ugyan elegánsan Wondrous Hunt, de hát tudjuk, még magyarul is kétszer el kell olvasni Arany minden sorát, mert olyan tömény. Ha így írnék a szaklapokba, az editor agybajt kapna, és azt mondanák, küldjem a péjpört

máshova. Látod, néha én is keverem a két nyelvet. Mostanában álmomban angolul beszélek, de *a magyar álmat* fordítom le, erőlködés nélkül ugyan...

NAGYNELLI

És Budapestre mennék haza? Van ott jó tanszék vagy laboratórium?

SZENT-GYÖRGYI

A Lenhossék ősök kiugranának a sírból, ha nem a fővárosba mennék. Meg hát nincs is máshol egyetem, csak amiket sebtiben áthurcoltak az új határokon belülre. Lehetett jó a kolozsvári egyetem, de azt nem hiszem, hogy valami angyali léghajóra felrakjuk az épületet [kezével repülő tárgyat utánoz], és hopp, lerakjuk a Tisza partján, annak is a jobb partján, mert az egyelőre nem kellett se a szerbnek, se a románnak.

NAGYNELLI

Amikor legutóbb otthon jártam, engem óvatosan megkérdeztek rólad, mármint a hazaköltözésről.

SZENT-GYÖRGYI

És ezt eddig miért nem mondtad?

NAGYNELLI

Emlékszel, azért is nem tudtál velünk jönni, mert nagyon fontos kísérletsorozatban voltál benne akkortájt.

SZENT-GYÖRGYI (türelmetlenül, már-már indulatosan)

Ki környékezett meg?

(Felpattan a kanapéről, és járkálni kezd a szobában.)

NAGYNELLI

Mondom, csak puhatolódzás volt. Hogy hogyan mennek kint a kutatásaid, a doktori cím után milyen új lehetőségek nyíltak, van-e autonómiád a kutatásban, ilyesmi. Pénzről, állásról nem volt szó.

SZENT-GYÖRGYI

Akkor honnan veszed, hogy a hazatérésről puhatolóztak? És egyáltalán, ki volt az?

NAGYNELLI

Elfelejtettem a nevét. Csak azért Budapestre jött Szegedről, valami huncut szemű örmény professzor...

SZENT-GYÖRGYI

Issekutz Béla, ha nem tévedek.

NAGYNELLI

Igen, Issekutz. Ő a puhatolódzó kérdések után hirtelen azt kérdezte: „Ha hazajönnének Magyarországra, akkor tudnának-e abban gondolkodni [mélyített hangon, professzor

hanglejtéssel idézi], hogy Szegeden, az egyetem Biokémiai Tanszékére jöjjenek?” [saját hangmagasságon folytatja] Meghalt ott valami Gold nevű professzor, és hogy kellene oda egy új tanszékvezető.

SZENT-GYÖRGYI

Hát akkor én is mesélek kicsit. Engem meg levélben kerestek meg februárban, és elkérték a publikációimat.

NAGYNELLI

És miért nem mesélted ezt eddig?

SZENT-GYÖRGYI

Hát mert nem történt semmi. Más egyetem is keresett, és kértek adatokat, publikációkat, Szeged csupán az egyik közülük. Azt sem tudom, milyen város, bár lehet, hogy szép, mert ötven éve elvitte az árvíz, így aztán muszáj szépnek lennie. Nemrég levelet kaptam, ez mondjuk már érdekes, hogy májusban fogja a dékán szavazásra bocsátani a fakultáson, hogy meghívjanak-e oda tanszékvezető professzornak.

NAGYNELLI

De miért szavaznak? Mint valami politikai választás!

SZENT-GYÖRGYI

Vagy mint a rabszolgapiacon a licitelés, hogy vajon adnak-e elég baksist a rabszolgáért. Sajnos, manapság így megy, mert ez a demokrácia velejárója. Lehetne rosszabb is a helyzet, mondjuk, mintha a feudalizmusban élnénk, és egy beltenyészet miatt gyengeelméjű királynak sűgő aberrált püspök vagy egy titkosrendőr döntenének a professzori kinevezésekről. Na, az például rosszabb volna, úgyhogy ez a mostani relatíve jó.

NAGYNELLI

Akkor lassan csomagolhatok? Kisnelinek mikor mondjuk meg?

SZENT-GYÖRGYI

Még ne csomagolj. Van még ez a szavazás, de amellet várnék még valami felsőbb meghívásra is.

NAGYNELLI (ujjával felfelé mutatva)

Felsőbb? Beléd állt a hübrisz, Albert professzor?

SZENT-GYÖRGYI

Nem, csak képzeld el, hogy mennyire más, ha mondjuk Lilliputban Gullivert megteszik egyhangú szavazással kormányzónak, vagy ha Brobdingnagban élni hagyják? Ugyanaz az ember kétféle megítélés alatt egyszer hadvezér, másszor táncoló marionettbábu. Szeretném látni, hogy Brobdingnag mit üzen: táncoljak, éljek, vagy akár még fülbe sűgő tanácsnokuk is lehetek?

(Nagynelli közel hajol, puszt ad.)

NAGYNELLI

Dönts jól! Gúdnájt.

SZENT-GYÖRGYI

Nem megyünk sörözni?

NAGYNELLI

Menjetek csak ketten, Jancsival. Üdvözlöm.

(A színpad visszagördül a pesthidegkúti házhoz.)

NEGYESEDIK SZÍN

A pesthidegkúti ház. Négyen vannak a szobában, Klebelsberg, Sarolta, Magyar és János. János éppen leszedi a terítéket az asztalról.

MAGYAR

Fenséges volt az ebéd, igazán köszönöm a szíves vendéglátást.

SAROLTA

Örülök, hogy ízlett. Jól emlékszem, hogy Főtanácsos Úr mézzel issza a kávéját?

MAGYAR

Milyen kedves, hogy emlékszik, Grófné. Igazából mindenféleképpen szeretem a kávé, és ha elárulnám, hogyan a legjobban, onnantól kezdve azzal kínálnának gyakrabban vagy kizárólagosan. És az nem volna jó.

(Nevetnek.)

SAROLTA

János, legyen szíves, ma jó alföldi akácmézzel isszuk a kávé. Az enyémet a verandára kérem, készülök még ma délután megigazítani a rózsák talaját, a rózsatövekét, amiket József főherceg hozott múltkorában.

(Kisétál.)

MAGYAR

Kedves tőle, hogy úgy érzi, kettesben kell valamit megbeszélünk. Pedig igazából nem titkos a küldetés; ha jól sejtem, a tegnapi gondolatok fonalát gombolyítjuk ma tovább.

KLEBELSBERG

Áldott jó lélek az én Saroltám. És valóban, néha aprólékosan, néha általánosságban elmondom neki, mi okoz éppen fejtörést, és asszonyi bölcsességgel, egy kissé más perspektívából sokszor segít eligazodnom. Amellett jó emberismerő.

(Közben megjön a kávé, kevergetik, iszogatják, utána pedig szivarra gyújtanak.)

Szeretem, amikor elkísér egy-egy vidéki vagy külföldi utamra, és egy perc alatt éles szemmel átlátja, hogy például az egyik gazdakörben ki az, aki jó szándékkal tör előre, és ki az, aki inkább intrikus természet. A diplomáciai testületek tagjai pedig a lábai előtt hevernek. Minden nyelven tud mondani egy-két jó mondatot, aminek persze tétje nincsen, de a hangulatot magasabb szintre emeli.

No, mi jó híreket hoztál Szent-Györgyiről?

MAGYAR (jegyzetfüzetet vesz elő a zakófelsőből, onnan olvas)

35 éves, jóképű, derűs természetű, jó humorú, alapvetően liberális gondolkodású, de megmaradt ízig-vérig magyarnak. Szép és okos feleségével, Kornélia asszonnyal, zárójel,

Nagynelli, és 10 éves lányukkal, Kisnellivel élnek egy szűk lakásban, Cambridge-ben. Származása feddhetetlen, a nagynevű Lenhossék család tagja. Vagy esetleg a szakmai életút jellemzői volnának fontosabbak?

KLEBELSBERG

Minden szempont fontos, amikor személyi döntést hozunk. Mire mennénk egy elvakult tudóssal, aki világmegváltó terveibe agyilag belerokkan, és mire mennénk egy kenyérre kenhető aranyemberrel, akinek köze sincs a tudományhoz? Mármint egy tanszékvezetői pozícióban... mert egyébként az utóbbira szavaznák.

MAGYARY (recitálva, mintha iskolában felelne)

Élettanilag fontos kémiai vegyületeket vizsgál, amelyek hasznosak lehetnek a gyógyításban, megelőzésben, és a kutatásaival, az eddigi 60 publikációjával már nagy elismerést vívott ki magának. Cambridge előtt Németországban és Hollandiában dolgozott.

KLEBELSBERG

És vajon miért Angliában kötött ki? Ha jól tudom, ott doktorált.

MAGYARY (immár természetes hangon)

Állítólag egyszer, szűk körben azt mondta, unta már, hogy Herr Professornak szólítják, és olyan országot keresett, ahol Albert lehetett. Bohó, ifjonti gondolkodás.

KLEBELSBERG

Ha belegondolsz, nem feltétlenül. Toldjad hozzá a vezetéknévét, és a Herr Professor Szent-Györgyinél tényleg barátságosabb, no meg a külföldieknek könnyebben kimondható az Albert.

MAGYARY

Tájékoztattam arról, hogy a szegedi orvosi fakultás már kapcsolatba lépett vele, elkérték adatait, a publikációit, és hamarosan szavaznak róla, hogy meghívják az elhunyt Reinbold tanszékére.

KLEBELSBERG

Úgy tudom, Issekutz támogatja. Akkor mindenki támogatni fogja.

MAGYARY

Nagyon valószínű.

KLEBELSBERG

Sok vagy kevés az a 60 publikáció és konferenciaszereplés?

(Mivel Magyar nem válaszol rögtön, hanem a plafonra néz, folytatja.)

Neked például, Zoltánom, mennyi publikációd van?

MAGYARY

Tudj Isten, talán nem olyan sok. De nem volna rossz ötlet létrehozni a Magyar Tudományos Művek Tárát, ahol összegyűjtenénk a magyar tudósok munkáit.

KLEBELSBERG

Magyar Tudományos Művek Tára? Em, té, em, té. Oda bemenne a miniszter, megnézné, ki mit írt és mennyit, és tudná, kit emeljen rektorrá. (Szélesen mosolyog.)

MAGYARY

Azért legyen szabad megjegyeznem, hogy a darabszám itt nem minden. Hatszáz oldalas könyvből nem tudnék hatvanat írni. A természettudósok másként csinálják. Végeznek egy kísérletet, mérícskélnek párszor, feljegyzik az adatokat, számolnak, aztán publikálnak. Egy hét múlva másképp állítják be a műszert vagy a kísérleti alanyokat, és újra mérnek, újra számolnak, máris megvan két publikáció. Így gyorsan összejön hatvan. A nagynevű *másik Albert*, az Einstein, nem ír ilyen sokat. Mondjuk az ő kutatásai még egyszerűbbek.

KLEBELSBERG

Hogya-a-an?

MAGYARY

Tudjuk, hogy a fény megy a leggyorsabban a világegyetemben. Azt is tudjuk, milyen gyorsan megy.

Öööö...Nagyon gyorsan.

Nos, ha két fénysugár elindul egymással szemben [kezeivel mutatja az egymás felé tartó fénysugarakat], akkor vajon a találkozáskor mennyi lesz az egymáshoz viszonyított sebességük? Kétszeres fénysebesség. Ez volna logikus. De akkor mégsem a fény a leggyorsabb, szóval valami gubanc van a történetben, és erről nemhogy cikket, hanem egész könyvet írt ez a másik Albert.

KLEBELSBERG

De lehet, hogy végül ez elvezet valami korszakalkotó fegyverhez, vagy jobb esetben gyógyszerhez.

MAGYARY

De azért mégsem becsülném le a filológiát és a történettudományt, mert azok nem tudnak fegyvert meg gyógyszert előállítani. Illetve hát fegyvert még csak-csak, mint amikor kitalálnak maguknak egy hős elődöt, aki aztán megacélozza a hadsereg morálját.

KLEBELSBERG

Dehogya is akarom lebecsülni a szellemtudományokat! De éppen odáig jutottunk tegnap, hogy a természettudományoktól várjuk a nemzetközi elismerést, és talán valamilyen módon majd az ország előbbre vitelét. Szóval nekem úgy tűnik, ha valaki 35 éves korára képes hatvan alkalommal megmérettetnie magát úgy, hogy ezek után még adnak a véleményére, sőt, megbecsülik, az ígéretes, nagy tudós. Nem haboznék, hogy őrá bízzuk Szegeden a biokémia megújítását.

MAGYARY

Ami a hazatérést illetni, Issekutz már puhatólózott a feleségénél, és ingadozónak látta Szent-Györgyit a hazatérés szándéka felől. Tett például olyan kijelentést is Albertünk, hogy ő a feudális Magyarországon járt iskolába, és hogy [jegyzeteibe lapoz] a nép azt hiszi, a királyt szolgálja, amikor vérét ontja a harcmezőn, pedig a király valójában nem létezik, hanem van egy

érdekkör körülötte. (Jegyzeteiből felnézve folytatja.) Királyunk ugyan most tényleg nincs, de mégis, aki így szól a királyságról, az vajon haza kíván-e térni?

KLEBELSBERG

Anglia is királyság, méghozzá a javából, de Szent-Györgyi még akkor kezdett iskolába járni, amikor az volt a kérdés, ha Ferenc Ferdinánd rangon aluli házasságot köt, akkor majd az ő gyermekei örökölhetik-e a trónt. Tetszik nekem Szent-Györgyi szókimondása, Issekutz mellé jól jön majd egy ifjú titán, akivel együtt a megkövült, omladozó lélekfalakat kicsit megdöntetik.

(Jobb öklével apró, boksoló mozdulatokat tesz.)

Már megint aszpirint kell bevennem.

MAGYARY

Ha eldöntött, hogy Szent-Györgyit hazahívjuk, milyen formában gondolnád, Miniszter Úr, a hazahívását? Talán egy miniszteri távirat elegendő lehet.

KLEBELSBERG (Járkál a szobában.)

Az éjjel is ezen törtem a fejem, pedig még nem tudtam, mennyi minden jót mondasz erről a tudósról. Ha javakorabeli történész vagy jogászprofesszor lenne, aki mondjuk Heidelbergben vagy Oxfordban tanyázik pár éve, azt hiszem, elegendő volna egy miniszteri távirat. De hát csaknem fiam lehetne! A mai fiatalok, főleg, ha a Herr Professor derogál neki, másképpen szólítandók meg. Arra gondolok, hogy Saroltám, aki az ismeretlen emberek lelkét is ki tudja fűrkészni pár szóból, kalauzolni tudna minket ebben a kérdésben. János, legyen szíves!

(János belép.)

Legyen szíves asszonyomat a kertből beinvitálni.

(János kert felé kimegy, közben Magyary is feláll.)

Áh, Zoltánom, inkább ti üljetek az ebédloasztalnál, én meg hadd járkáljak, úgy jobban tudok gondolkodni.

SAROLTA (belépve, lelkesen)

Ó, de szépen rügyeznek már a József főherceg rózsái! Alig várom, hogy dicsekedhessem majd velük! A kesztyűt kiviszem a verandára.

(Egy pillanatra újra kilép.)

MAGYARY

József főherceg rózsáival akkor is lehet dicsekedni, ha még éppen csak egy perce kerültek a hidegkúti talajba.

KLEBELSBERG

Saroltám, ülj le ide kicsit körünkbe, mert ketten kérnénk a tanácsodat egy – hogy is mondjam – lélektani természetű kérdésben. Ülj, kérlek, Főtanácsos Úr mellé, ti lesztek az ellenzék, én meg az előterjesztő.

SAROLTA (tréfás hangon)

Halljuk az előterjesztést!

KLEBELSBERG

A szegedi egyetemre hívnánk haza tanszékvezetésre egy Angliában dolgozó, magyar professzort. Kiváló tudós, 35 éves, szép és okos felesége van, és 10 éves kislányuk.

(hatásszünet, Sarolta bólint. Klebelsberg még nem folytatja.)

SAROLTA (tovább, erősebben bólogatva)

Támogatom az előterjesztést, mármint hogy jöjjön haza az ifjú tudós.

KLEBELSBERG

Alighanem az orvosi fakultás is megszavazza a hazahívását, de az itt a kérdés, hogyan történjen a meghívás.

SAROLTA

Meg kell kérdezni tőle, mire van szüksége ahhoz, hogy itthon folytatni tudja a kutatásait.

KLEBELSBERG

Várj, ott még nem tartunk, bár ha jól megvallom, nagyon is fontos szempontot említesz, de elsőként az a kérdés, vajon elegendő-e egy miniszteri távirat. És ha nem, akkor vajon mi lenne a helyes forma?

MAGYARY

Nem tudjuk, hogy nekünk van-e nagyobb szükségünk rá, vagy neki van nagyobb szüksége az egyetemi stallumra.

KLEBELSBERG

Azt bizonyosan érzem, hogy nekünk nagy szükségünk van rá.

SAROLTA

Azt mondtad, szép és okos felesége van.

MAGYARY

A rendelkezésre álló információ szerint, és az Issekutztól van.

SAROLTA

Kérdés: a feleség haza akar-e jönni? Minden bizonnyal, mert 10 éves lányával szeretne magyarul álmodni és dalolni, amit ugyan külhonban is megtehet, de ott mégsem olyan.

KLEBELSBERG

Távirat vagy inkább személyes meghívás? Ez itt a kérdés.

SAROLTA

Mit kínál neki az egyetem? Mit kínál neki a miniszter? Mit kínál neki Szeged városa? Melyik tudja adni a legtöbbet? Az hívja meg őt – személyesen.

KLEBELSBERG

Szóval nem elég a távirat. Ha Sarolta így látja, akkor nem elég. Igaz is, a táviratot egy valaki küldheti, de a személyes meghívó többeket képviselhet.

MAGYARY

Nem színjáték, ha személyesen megy ki érte valaki Angliába? Hiszen a hazahíváshoz még egy pizslicsáré szavazás is kell az egyetemen. Aminek eredményét nem tudjuk. Akár igenlő a szavazás, akár tartózkodó, az időben az majd csak követni tudná Somogyi polgármester vagy éppen Kunó személyes meghívását. Mint valami vígjátéki operettben, ahol néha nehéz követni, melyik szereplő mit tud a másikról.

KLEBELSBERG (összerezzelve)

Hoppá, most tudatosodik bennem, hogy rólam szóltál, mint aki személyesen hazahívja az ifjú tudóst. Vagy menjen Issekutz rektor? Vagy Dr. Somogyi?

MAGYARY

Vagy Glattfelder püspök.

(Jót nevetnek.)

SAROLTA

Az hívja meg őt, aki a legtöbbet tudja neki ígérni, sőt, adni, a hazatérésért.

KLEBELSBERG

Hogy mit tudunk adni, az egyszerű, és a konkrét személyhez nem is kötődik.

(Ujjait nyitogatva követi számolással a három ígéretet.)

Professzori fizetés és puvoár. A biokémia tanszék fejlesztése, akár intézetté. Rockefellerék támogatásával a kutatásai finanszírozása.

MAGYARY

Olybá veszem, ezeket elsősorban az egyetem tudná biztosítani. Kivéve Rockefellerert, mert hozzá neked van kulcsod, Miniszter Uram. És Szeged mit tud adni? A szegedi orvosok irigységét vagy a paprikatermesztők mosolyát?

SAROLTA

Hogy Szeged mit tud majd adni, az csakis attól függ, milyen ember ez a Szent-Györgyi. Ha fennhéjázó szobatudós, akkor semmit nem ad neki a város, ha hírnevet hoz, akkor rózsaszirmokat terítenek elé az utcán.

(Hallgatnak, utolsókat pöfékelve a szivarból.)

Éppen akartam kérni az urakat, hogy a szivarok... A friss virág nem szereti a füstöt. (Összemosolyognak Kunóval.)

KLEBELSBERG

Saroltám, a kérdés nehezebbik része még hátra van. Jól van, tegyük eldöntötté, hogy személyesen megy ki valaki Angliába. De a nehezebbik dolog, hogy egy generációnyi

szakadékot hogyan lehet diplomáciával áthidalni. Azt beszéltük itt Zoltánnal előtted, hogy egy korunkbeli professzort meghívni... Apropó, Zoltán, hány éves vagy?

MAGYARY

(Miközben mondja, hasa előtt kezeivel egy félgömböt mutat.) Iksz, ell, római számokkal.

Meg hát kicsit meghíztam, talán többnek tűnök.

KLEBELSBERG

Szinte Szent-Györgyi bátyja lehetnél. Érdekes, nem érzem, hogy ennyivel fiatalabb vagy nálam, és majd megfejtetem, mi lehet ennek az oka. De kezdem azt sejteni, te lehetnél, aki kiutazik Angliába a jó Albertet hazahívni.

MAGYARY (döbbenten)

É-é-én???

KLEBELSBERG

Kitüntetésnek vagy büntetésnek tartanád?

MAGYARY (megszeppelve)

Nem erről van szó, csak éppen váratlanul ért a felvetés.

KLEBELSBERG

A kérdésem attól még valódi: büntetés vagy kitüntetés?

MAGYARY

Egyik sem. Munkának tekinteném, amivel a Miniszterem megbíz.

SAROLTA

Látva Főtanácsos Úr mérsékeltnél nem sokkal erősebb lelkesedését a kiküldetés iránt, hadd vessem föl, hogy milyen régen voltál már Angliában, Kunó.

(Klebensberg felkapja a fejét.)

És ebben az évszakban a klíma ott teljesen korrekt.

KLEBELSBERG

Talán még egy aszpirin jó volna.

Nagyon teli van az előjegyzési naptáram, Sarolta. Várnak számos alföldi településen iskolaavatóra, és ellenőriznem kell sok iskolaépítést.

SAROLTA

De mind a kétezer faluba mégsem fogsz elmenni, lehet, hogy kimarad néhány...

KLEBELSBERG

(Morcosan panaszkodva.)

Összetörné minden csontomat a vonatozás, aztán átkelés a La Manche-on, onnan tovább vonatozás, a poros kárpitos pubokról nem is beszélve. Főtanácsos Úr, aki fiatal, sokkal inkább tudná magát az utazást is hasznosan a maga és az ország javára fordítani, nemde?

MAGYARY (óvatosan, szinte mentsvárként veti föl)

Issekutz rektor?

KLEBELSBERG

Nehéz elképzelnem, hogy mindazt, amit a hazatérőnek összességében ajánlani tudunk, egy rektor hitelesen tudná közvetíteni.

MAGYARY (orra alá dűnnyögve)

Akkor tehát a polgármester sem.

KLEBELSBERG

Bahh, a polgármesternek meg a városi szenátoroknak ilyenkor már arra fordul az eszük rúdja, hogy menjenek a szatymazi szőlejükbe, úgy mondják, szatymazolni. A szőlő nagy úr, megkéri a munkát és az odafigyelést. Nem sajnálom tőlük akkor sem, ha közben cigányzene szól. Azt hallottam, a polgármester szüretén olyan cigányzene lesz, hogy a prímás még Dankó Pista bandájában játszott. Szóval Somogyi nem.

Megvan! Elküldöm Bethlen miniszterelnököt! (Jót nevetnek)

De erre már koccintunk. János, legyen szíves, az alföldi borból innánk egy pohárával. Azt mondják, a Neszürjhegyi-szőlőkből [hosszú ű-vel ejtendő] van.

SAROLTA

Miféle hegy? Az Alföldön?

MAGYARY

Hallottam már ilyet, hogy ahol szőlő terem, ott hegyközségnek kell lennie, ahol hegyközség van, ott hegynek kell lennie, akkor is, ha nincs. De a Nemszűrnek-hegyről hogyan származik bor?

KLEBELSBERG

A helyiektől hallottam, hogy amikor beütött a filoxéra, akkor kezdték jobban a szőlőt elterjeszteni az Alföldön. És ahogyan Zoltánunk mondja, ahol szőlő van, ott a gazdák hegyközségbe tömörülnek, márpedig akkor hegy is van. A Neszürjhegynek az a története, hogy eleinte nem sikerült jó bort szűrniük. Csúfolták őket, aztán megmaradt a név. Ma már tréfásan említik, sőt, büszkék rá. Ígyunk!

(Koccintanak, isznak.)

Saroltám, hogy látod a tervünket végül? Hogy Magyary menne ki Angliába? Vagy azért mondtad, hogy én menjek, mert szerettél volna átkelni a Csatornán?

SAROLTA

Dehogya is azért mondtam, most különben is, a József főherceg rózsái... Csak azért mondtam, mert talán kíváncsi vagy erre az ifjú tudósra. Talán ha találkozol vele, eszedbe jut még, hogy a kvalitásai hogyan kamatoznának Szegeden, az egyetemen, vagy akár országos szinten.

KLEBELSBERG

Minderről Magyary is meg tud győződni, és hírt tud hozni. Jól szökken-e a gondolatom, Zoltánom?

MAGYARY

Szívesen elvégzem a feladatot, de előtte még beszéljünk arról, hogy mit ígérhetek a miniszter nevében, mit az egyetem vagy a város nevében. Egy kicsit mind a hármat képviselnem szükséges, úgy érzem.

KLEBELSBERG (hirtelen támadt spicces hangon)

Úgy van, képviseld mindhármat, aztán majd beszámolsz. De elég lesz nekem. Nem kell a rektornak, meg a polgármesternek ...hukkk...sem, meg a püspöknek...sem.

Sarolta?

SAROLTA

Tessék, Kunó.

KLEBELSBERG

Rendben van így?

SAROLTA

Rendben persze, ám lehet, hogy most a fotelben egy tíz perc alvás elkélne. Az a jó bor nagyon közeli táncot jár az aszpirinnel, olybá tűnt egy pillanatra.

(Magyary feláll, veszi a kalapját, kezét csókol, Klebelsberg már a fotelben szunnyad, amikor kilép.)

MAGYARY (a közönség felé szólva)

Ez az utazás úgy hiányzott, mint drótos tótnak a hanyatt esés.

VÉGE AZ ELSŐ FELVONÁSNAK

ÖTÖDIK SZÍN

Angliai pub, bárpult, bárszékek, Szent-Györgyi és Magyary érkezik, majd Szent-Györgyi kézjelére egy fal melletti asztalhoz ülnek. Több vendég is van, háttérzaj, pohárcsörömpölés helyenként.

SZENT-GYÖRGYI

Ez itt a törzsasztalom, íme, a törzshelyemen.

MAGYARY

Angolul hogyan mondják azt, hogy törzshely?

SZENT-GYÖRGYI

Szerintem sehogyan. „A hely, ahová járni szoktam.” Így valahogy. Parancsolj velem, Főtanácsos Úr!

MAGYARY (fejét vakarva)

Gondban vagyok még a megszólítással. Nagyjából egyívásúak vagyunk, én talán kicsit öregebb. Ha szabadna, meginnánk egy pertut.

CSAPOS (odakiált)

Albert, your beer is ready. Need two?

SZENT-GYÖRGYI

Two, please, I've a special guest from Hungary.

CSAPOS

Is he hungry? Ho-ho-ho.

SZENT-GYÖRGYI (derűsen)

Mindig ezzel az *éhes-hungry-hungary* poénnal jönnek, és nem unják meg! A törököket a pulykával szekírozzák, de azok meg a pulykát hindinek hívják, ami meg az indiaiaknak vicces. Körmérgőzés ez, csak hogy mindenki jól érezze magát. De jó volt a csapos kérdése: Ennél valamit?

MAGYARY (fejét rázva)

Az itteni diákok...diákjai...d..., szóval hogyan szólítanak?

SZENT-GYÖRGYI

Albertnek hívnak, a Széjnt-Dzsordzsi mindenképpen nyelvtörő volna, a Professor Albert pedig fölösleges formalizmus.

(Megjön közben a két sör.)

Egészségedre, Főtanácsos Úr, vagy esetleg mostantól Zoltán!

(Koccintásra emeli poharát.)

MAGYARY

Mi otthon sörrel nem koccintunk, még sokára fog letelni a 150 év.

SZENT-GYÖRGYI

Na, ha nem koccintunk, akkor furcsa idegenként fognak itt ránk nézni. (Körülnéz.)

MAGYARY

Ám legyen, de csak egy picikét érjenek össze a korsók. Szervusz, Professzor Úr!

SZENT-GYÖRGYI

Albert.

MAGYARY

Nem megy egykönnyen.

SZENT-GYÖRGYI (egy húzásra félig kiissza a sörét)

Na, lássunk munkához! Habár ide munkaidő után jönnek az emberek.

MAGYARY

Milyen érdekes, hogy együtt iszik a munkásember a mérnökkel, és mintha egyenesen a gyárból jönnének ide!

SZENT-GYÖRGYI

Ez a szokás, hogy nem otthon, a négy fal közt vagy a pincében isznak, hanem társaságban. Ami rangot a munkában betöltenek, az itt nem számít.

MAGYARY

De tán csak nem emiatt nyerték meg a háborút?

SZENT-GYÖRGYI (keserűen mosolyogva)

Közvetlen kauzalitást nehéz volna igazolni, de az tény, hogy a társadalmi különbségek a formákban élesek, de a szokásokban, az értékrendben már nem annyira. A jó hideg ale-t mindenki szereti.

MAGYARY

És az a sötét színű, az milyen ital?

SZENT-GYÖRGYI

Ó, a híres Guinness. Írországból jön. Ígyunk majd egyet utána?

MAGYARY (némi szünet után, nem felelve az előző kérdésre, ám nagyot húzva a korsóból)

Öööö... Klebelsberg miniszter úr küldötteként jöttem hozzád, hogy jókívánságait tolmácsoljam, és egyúttal közvetítem ajánlatát arra az esetre vonatkozóan, ha esetleg a közeljövőben Professzor Úr haza szándékozik jönni, egyet hazai egyetemre.

SZENT-GYÖRGYI

Nemde a szegedi egyetemről van szó? Levélben már megkeresett a rektor és a dékán is. Elküldtem nekik publikációimat.

MAGYARY

A szándék tehát már megszületett a hazatérésre?

SZENT-GYÖRGYI

Végzem a munkámat, és közben igyekszem a jövőről is gondolkodni. Számos egyetem megkeresett, Európából és a tengeren túlról is.

MAGYARY

Mostani kutatásait...ööö... kutatásaid (jól megnyomja a szóvégi d-t)

vajon jól folytathatók-e más egyetemen?

Mondjuk egy történész, ha a bécsi egyetem történetével foglalkozik, akkor Bécsben kell beülnie a könyvtárakba, a levéltárakba, és amíg nem végez munkájával, addig nem tud Lipcsében professzorságot vállalni. De talán a kémiai anyagok csakolyanok bárhol a világon, és a vizsgálati eszközök is Szegedre szállíthatók.

SZENT-GYÖRGYI

A hollandus tulipán nem véletlenül terem olyan szépen Németalföldön. A hagymáját el lehet vinni bárhová, sőt, táptalajt és vizet is kaphat bárhol, de mégis másmilyenné válik, mint a valódi hollandus tulipán.

MAGYARY

Azt akarja...akarod mondani, hogy egy cambridge-i kutató bárhová is megy, és viszi az anyagait, a műszereit, akkor többé már nem cambridge-i kutató?

SZENT-GYÖRGYI

Nem így értettem. Hanem egy másik kutatóvá válik. Ám az bizonyos, hogy ha ugyanazt az anyagot ugyanolyan műszerekkel Szegeden vizsgálom, az már szegedi kutatás lenne.

MAGYARY

Nem teljesen értelek. Az a része világos a dolognak, hogy hazatérvén, az otthon elért eredményeidet szegedi tudósként éred majd el. És erre büszkének is lennénk, ha a már eddig elért eredményekhez továbbiak csatlakoznának, immár Szegeden. De hát csakolyan eredmény a világ számára, mintha itt Angliában születne, nemdebár?

SZENT-GYÖRGYI (elgondolkodva)

Nem ismerem a hollandus tulipánok minden titkát. De azt mondják, a páratartalom, a napsütéses órák száma, a nap hajlásszöge, a talaj élőlényei, a rovarok, mind benne vannak a legszebb tulipánban. Olvastad Dumas-tól A fekete tulipánt?

MAGYARY

Nem... Még...nem.

SZENT-GYÖRGYI

Olvasd el, nagy mágus ez a Dumas, csaknem a mi Jókaink és Mikszáthunk nyomába ér, amikor az ember könnyesre kacagja magát, holott a történet valójában az emberi lélek sötét oldalairól szól. De aztán, mint a mesében, győz a jó.

(Ismét nagyokat hörpintenek.)

MAGYARY

Kapva kapok a tulipános hasonlaton. Ezek szerint a majdan Szegeden elért eredményekben benne lesz az egyetem téglafala, a Dóm harangjának hangja, a Tisza susogása, a paprikaárusok kiabálása a piactéren?

SZENT-GYÖRGYI

Bizonyosan benne lesz. Lehetséges, hogy Szegeden talállok olyan ötletet, inspirációt, amire itt Cambridge-ben hiába is várnék. Azt nem mondom, hogy elviselhetetlenül könnyű lenne itt az élet, de hát a tudományt sokszor a szükség, a nehézség, a leküzdendő akadály viszi előre. No persze azért kellenek modern mikroszkópok is.

(Egy ideig hallgatnak, iszogatnak, Szent-Györgyi a csapos felé fordul, lassan felveszik a szemkontaktust, majd Szent-Györgyi a mutató- és középső ujjával kettőt mutatva kurjant az erősödő háttérzajon keresztül.)

Guinness, please!

MAGYARY

Engedelmeddel visszatérnék a kérdésemre: vannak-e itt olyan kutatások, amelyek a cambridge-i táptalajt igénylik, és félok, hogy átültetvén azokat a szegedi talajba, nem borulnának virágba?

SZENT-GYÖRGYI

Az igazat megvallva: számos meghívásom van Európából és a tengeren túlról is, amelyeknek eleget kívánok tenni. Hosszabb-rövidebb tanulmányutak, konferenciák, eszmecserék.

MAGYARY (szinte türelmetlenül)

Ezekre Magyarországról is lehetséges elutaznia...öööö...-nod!

SZENT-GYÖRGYI

Cambridge benne van a nemzetközi vérkeringésben. Ha valahol megjelenek mint cambridge-i kutató, még ha akcentussal is, akkor tudják, hogy az ő kutájuk kölke vagyok. Nem méregetnek, azonnal adódik egy hitelességi szufficit. Szegeddel ez hiányozna jelenleg. Sokkal nagyobb munka lenne a kutatótársakkal az együttműködés. Elnézést, hogy ilyen kendőzetlenül őszinte voltam. Talán hiúság érződik ebben, de igazából engem az érdekel, hogy a probléma, amellyel kelek-fekszem-álmodom, az meg legyen oldva, lehetőség szerint előtt, mint utóbb, és az eredményeim az egész világon ismertek legyenek és *hasznosuljanak*.

MAGYARY

Mik ezek a problémák, amivel mostanában kelsz-fekszel-álmodsz?

SZENT-GYÖRGYI

Nem tudom, mennyire vagy járatos a kémiában, hogyan mondjam el. Van egy vegyület, amelyben hatszög alakba rendeződnek a komponensek, ezért lett végül a neve hexuronsav, és egy-egy csüngvénnyel hidroxilgyökök tartoznak hozzá. Ezt a vegyületet keressük élőlényekben, és vizsgáljuk, mi a működése, mi a szerepe.

MAGYARY

És ebből született meg hatvan darab publikáció?

SZENT-GYÖRGYI

Nem csak ebből, de mostanában ezen dolgozom. Még itt a pubban is az agyam egy csatornája azzal foglalatostokodik, hogy milyen módszerrel lehetne ezt a mellékvesében található anyagot hatékonyan kinyerni esetleg más szervből, vagy más módszerrel.

MAGYARY

Mitől ilyen fontos ez a vegyület? Mitől éri meg hosszasan foglalkozni vele?

SZENT-GYÖRGYI (morcos arc kifejezést ölt)

A valódi kutató nem tehet mást, rajta van a problémán, amíg meg nem oldja. Vannak olyan, magukat tudósnak nevező kutatók, akik évente írnak egy vaskos kötetet, de igazából azt bárki más megírhatta volna, és őket sem érdekli igazán. Az ilyen hozzáállás már garancia arra, hogy az a kutatás mit sem ér. „Ment-e könyvek által a világ elébb?” Ma is joggal kérdezzük. Amit én eddig írtam, abból legföljebb egy könyv jönne ki, mégis joggal érzem, hogy nagy dolgokat tudunk találni a kutatásainkban.

(Közben meghozzák a két új sört az asztalhoz.)

MAGYARY

Miért kis adagokban publikálnak a természettudósok? Miért jobb nekik hatvan kis publikáció, mint egy vagy két veretes monográfia?

SZENT-GYÖRGYI (elnéző mosollyal)

Látom már, nem természettudóssal beszélek.

MAGYARY

Jómagam jogtudós volnék. Mi is írunk cikkeket, sőt pamfleteket, de a rangot az adja, ha valaki képes összefogottan kifejteni egy kisebb-nagyobb témát, hivatkozva az összes fontos előzményre, és azokat kritikai górcső alá véve egy új szintézist adni.

SZENT-GYÖRGYI

A természettudományokban felgyorsultak a kutatások. Nem várhatunk arra, hogy egy kötetnyi anyag összegyűljön. Azonkívül van egy még fontosabb érv: egy kutatási beszámolóval lehet vitatkozni, egy könyvvel nemigen lehet.

MAGYARY (hirtelen közbevág)

Már hogyan lehetne?

SZENT-GYÖRGYI (kicsit indulatosan)

Várj, még nem fejeztem be. Olyan értelemben lehet vitatkozni egy könyvvel, hogy megállapítjuk, az semmitmondó vagy nívós alkotás. De az mennyire körülményes lenne, és lassú is, ha egy könyvre úgy hivatkoznánk, hogy a 35. oldalon táltal eredménnyel egyetértünk, ám a 62. oldal megállapításait vitatjuk. Így hát a könyveket megsüvegeljük vagy sarokba dobjuk, pedig elviekben lehet bennük egy pici részlet, ami előrevisz – ezt kellett volna külön kis cikkben megírni, hogy megsüvegeljük – és lehet a könyvben egy pici rész, ami blódség, és ezt kellett volna külön kis cikkben megírni, hogy vitába szálljunk vele.

(Csóválja a fejét, behúzza a második korsó sörbe.)

Bevallom, megszólalt bennem az imént egy érzés: Quidquid id est... félni kezdtem a görögöktől, még ha ajándékot hoznak is. De mégis inkább kíváncsian hallgatnám, milyen üzenet jött a miniszter úrtól.

MAGYARY

Igazán nem akartalak megbántani, és remélem, te se szándékoztál engem megbántani azzal, hogy félsz a görögöktől, még ha ajándékot hoznak is. Hát ajánlatot hoztam, tekintsd ajándéknak, ha úgy jobb, de ne tarts tőle!

(Egyszerre emelik korsójukat, egymás szemébe nézve, majd hörpintenek.)

Nem görögként, hanem magyarként hoztam egy másik magyarnak.

SZENT-GYÖRGYI (maga elé)

No, kezd már érzelmi húrokat pengetni.

MAGYARY

Írásban is elhoztam az ajánlatot. (Elővesz egy papírlapot a zakó belső zsebéből.) Átadom, a tartalmát fejből tudom, kérdezz, ha valamelyik pontja nem kellően kidolgozott. Ha ilyen van a szövegben, az az én hibám.

SZENT-GYÖRGYI (tagoltan olvassa)

Egyetemi tanári státusz biztosítása.

Ez tehát a professzori besorolást jelenti magyar értelemben. Errefelé aki doktor, az már professzornak szólítható.

Tanszékvezetés, biokémiai intézet létrehozásának lehetőségével.

Eszközfejlesztés a Rockefeller Alapítvány bevonásával.

Hmmm, erre nézvést van-e konkrét terv? Hallottam erről az alapítványról, gazdagon támogatják a tudományt, de vajon Magyarország a látókörukbe esik-e?

(Vár egy kicsit, de Magyary most türelmesen hallgat.)

Folyamatban lévő kutatások befejezésének lehetősége.

MAGYARY

Ez utóbbi ponttal kapcsolatban érdeklődtem már az előbbieken, hogy van-e előrelátható időtáv, amely alatt a folyamatban lévő kutatások befejezhetők, és elkezdődhetnek azok, amelyek már szegedi kutatásnak számítanak.

És még hadd tegyem hozzá, amit a papír nem bírt volna el. Klebelsberg miniszter úr a nem túl távoli jövőben szeretné önt a Szegedi Egyetem rektorának megtenni. Ez egy olyan terv, amely néhány éven belül realizálódhat. Jelenleg nem ismerünk akadályt a terv előtt, így az majd megy a maga útján.

SZENT-GYÖRGYI (ünnepélyesen)

Rendben, Főtanácsos Úr. Mérlegelem az ajánlatot, tekintettel majd a szegedi fakultás szavazási procedúrájára,

(ismét kötetlen beszédstílusban)

és emellett a családom érdekeire is.

MAGYARY

Oh, bocsáss meg, elfeledkeztem a tegező formáról. Hadd kérdezzem meg makacsul, még utoljára egyszer, hogy előreláthatólag mennyi időt vesz igénybe a folyamatban lévő kutatások lezárása.

SZENT-GYÖRGYI

Nehéz megmondani, mert egyik probléma hozza a másikat, és gyakran menet közben találunk olyan adatot, aminek utána kell járni.

MAGYARY

Ez olyasmi, mint amikor egy matematikus hibát vét a levezetésben, de ugyanakkor egy új lemmához jut?

SZENT-GYÖRGYI

Talán olyan. Nem is tudom, hogy a matematikában lehetséges-e hibázni. Ha egy matematikus használja az agyát, akkor abból előbb-utóbb kijön valami eredmény. Ha Neumann Jancsi használja, akkor biztosan, és még annál is előbb.

Apropó. (Komoly tónusra vált)

Neumann és a többiek, akik szerteszét vannak most a világban a Nagy Háború után, talán szintúgy elgondolkodnának egy miniszteri ajánlaton, ami a hazatérésüket illeti. Ezt nem azért mondom, mintha akár Neumann, akár mások részéről ilyen szándék a fülembé hatolt volna, hanem pusztán kíváncsiságból, hogy vajon a matematika megerősítésére gondolnak-e otthon.

MAGYARY (tárgyilagos hangnemben)

Vannak bizonyos tényezők, amiket meg kell fontolnunk, és az nem a matematika ellen szól. De valami csodálatos, hogy a legnagyobb vagy legalábbis annak tartott matematikusaink szinte kivétel nélkül zsidók.

SZENT-GYÖRGYI (indulatosan)

Ha ezen múlik, *ich bin ein Jude*. (Lecsapja a korsót az asztalra, többen odanéznek.)

Ez a Guinness elég erős sör, többet már nem innék, kifizetem a rendelést. Úgy hiszem, a beszélgetés végére értünk.

MAGYARY (halkabban)

Köszönöm, Albert, hogy meghallgatott, és bízom benne, hogy küldetésem sikerrel járt, és jó hírt tudok vinni a Miniszter Úrnak.

(Szent-Györgyi a pulthoz megy, beszél pár szót a csapossal, közben Magyaryra visszanéznek, majd a csapos hahotázik egyet.)

SZENT-GYÖRGYI (még mindig indulatosan)

Egyébként, talán már tudja rólam a Főtanácsos Úr: apám révén reformátusnak kereszteltek, anyám katolikus, így ha úgy tetszik, engem reformkatolikus buddhistának tarthat, aki akar, az talán nem kizáró ok az egyetemi működésben.

(kifelé indulnak, és immár higgadtan folytatja)

Gondolkodom a meghíváson, várom a szegedi szavazásról a híreket, és hamarosan Magyarországra utazom, ameddigre megérlelődhet a hazatérés gondolata is.

MAGYARY

Köszönöm. Szervusz, Albert! És köszönöm a jóízű söröket.

SZENT-GYÖRGYI (a szokásos derűvel)

Not at all. It was my pleasure.

(Egyik jobbra, másik balra hagyja el a színpadot.)

HATODIK SZÍN

Rektori hivatal, falon Horthy-kép, a szoba sarkában angyalos Nagymagyarország-címer és zászló. Hatalmas asztal, rajta csengettyű, szobavirág, könyvek, papírok. Az asztal túloldalán Issekutz rektor, az asztal mellett félkörívesen, a közönséggel pont szemben Klebelsberg, balján Magyary, a félkörív másik oldalán püspöki ruhában, fején pileólussal Glattfelder.

ISSEKUTZ

A házigazda jogán ragadván magamhoz a szót, Somogyi polgármester üdvözetét adom át, aki ma kimentette magát. Nem is szaporítom a szót, Miniszter Urat kérem, hogy tájékoztasson minket az egyetemi épületek és a Dóm tér építéséről, és hogy miben állhatunk szolgálatára.

(Megrázza a csengőt, egyetemi hajdú lép be.)

EGYETEMI HAJDÚ

Rektor úr!

ISSEKUTZ

Kérem, a szokásos vendégfogadó tálat behozni szíveskedjenek.

(a vendégekhez fordulván)

Szivart, uraim?

(A püspök kezével int, hogy ő nem kér.)

Jó lesz az italok mellé, Dominikáról érkezett, egy vendégprofesszor hozta ajándékba.

(Közben sürgölődés, felszolgálás, italok fogyasztása.)

KLEBELSBERG

Majd rátérek természetesen az építkezésekre is, de előtte hadd osszam meg a híreket Rektor Úrral és Excellenciás Urammal, hogy Magyary Főtanácsos Úrral milyen sikeres küldetésben jártunk, amely meghatározó eredményeket hozhat az egyetem, és így a város számára is.

ISSEKUTZ

Nagy figyelemmel hallgatunk, Miniszter Úr!

KLEBELSBERG

Amint tudják, Főtanácsos Úr a hazai és a nemzetközi tudománypolitika avatott ismerője, és mint ilyent kérdeztem afelől, mely tudományterület hozhat nemzetközi hírnevet és kitörést az egyetemnek. Korábban, más aspektusból, Rektor Úrral is beszéltünk a kérdésről. De minthogy Rektor Úr, bár nem tartozik a szentek sorába, a kezét maga felé hajlítván természetesen az orvostudományt, esetlegesen a farmakológiát nevezte meg legfontosabb területként,

(Derűltség az asztal körül.)

nagy örömmel mondhatom, az általános tudománypolitika érvrendszere felől is az élő természettudományok felé terelődött figyelmünk. És minthogy ezen a területen – ahogyan

erről korábban szintúgy beszéltünk Rektor Úrral – máris van egy figyelemre méltó eredményeket elért magyar tudósunk, a Reinbold Professzor sajnálatos halálával megüresedő biokémiai tanszékre Szent-Györgyi Albert meghívására tettünk lépéseket.

GLATTFELDER

Szent kicsoda Albert?

KLEBELSBERG

Szent-Györgyi Albert, a Lenhossék famíliából – anyai ágon. Apai ágon református nemesi család,

(Glattfelder elfintorodik.)

az anyai ág katolikus. A fiú, a reverzálisban 1894 óta adott szokásjognak megfelelően az apja vallását örökölte, és református vallásban keresztelték meg.

ISSEKUTZ

Amire, Miniszter Uram, méltóztattál utalni, hogy korábban már egyeztettünk Szent-Györgyiről, azt jelenti, hogy minden szempontból alkalmas tudósnak látom, és – eltekintve a nyugati országokban egyre terjedő bohém tudósszokásoktól – Szent-Györgyi kollégánk kiváló kutató. Rendezett házasságban él, egy leánygyermeket nevelnek.

GLATTFELDER

Mely bohém szokásokra utaltál, Rektor Uram? Néha ezek nem egészen ártatlan szokásocskák.

ISSEKUTZ

Jelen esetben a sportról, a gépjárművek szeretetéről van szó, és hogy diákjaival együtt is szívesen sportol, azok őt keresztnéven szólíthatják. Ez afféle angolszász szokás, ami Hollandiában is terjed, de tovább még nem jutott. Lehet, hogy, Főtanácsos Úr, többet is el tudsz mondani nekünk Szent-Györgyi jelleméről, hiszen jártál kint nála Cambridge-ben.

MAGYARY

Hát, ööö, jártam, de nem annyira őnála, hanem egy nyilvános vendéglátóhelyen.

ISSEKUTZ (közbevágvá)

Mondd ki, bátran, egy *kocsmában*! Ott pubnak hívják, mert úgy elegánsabb. Ki tudja. Elnézést, folytasd, Zoltán.

MAGYARY

Kérdőn nézek Miniszter Úrra, hogy mely részletek jelentősek egyetemi és városi szempontból.

KLEBELSBERG (a segítségére sietve mondja)

Az a helyzet, hogy Zoltán miniszteri megbízottként járt kint, azaz országos képviseleti hatókörben, de emellett, tekintettel a kérdés súlyára, az egyetemi és a városi érdeket is képviseltük.

GLATTFELDER (sodró lendülettel)

Hogyan válhat országos üggyé egy tudós hazahívása? Hány éves ez a Szent-Györgyi? Volt már arra precedens, hogy egy ország minisztere hazahív egy külföldre szakadt tudóst? Már szinte jobban érteném, ha egyetemi vagy városi érdekből történne egy ilyen hazahívás, de még ott is túlzónak érezném a miniszteri hívó szót. Ez egyetemi ügy, *nemdebár?*

KLEBELSBERG

Excellenciás uram jól látja a helyzetet. Szokatlan egy ilyen lépés, és az igazat megvallva egybefonódik itt az országos, a városi és az egyetemi érdek.

GLATTFELDER (kegyesen, majd lendülettel)

Előbb-utóbb a dolgok összefonódnak, ha teszünk róla. De mi az indítók, melyik a legerősebb hívó szó? Úgy vélem, a miniszter helyett Szeged országgyűlési képviselője is hazahívhatta volna a tudóst. Innen nézve az országos érdek elsőbbségét vélem látni, de mégsem értem. Ekkora nagy tudósról volna szó?

MAGYARY

Excellenciás Uram kérdésére válaszolva: Szent-Györgyi Albert 35 éves.

GLATTFELDER

Bahhh. Ennyi évesen az egyházi ember tapasztalatokat gyűjt falusi káplánként vagy plébánosként, és addigra *talán* már látható, hogy később milyen feladatokra lesz alkalmas, de még ez sem biztos!

ISSEKUTZ

Szent-Györgyi nem csupán nagy ígéret, hanem befutott tudós, hatvan publikációja jelent meg eddig! Talán nem említettem még, de az orvosi fakultás egyhangúan megszavazta a hazahívását. De hol is tartottunk? Á, Zoltántól remélünk bővebb információt Szent-Györgyiről. Hogy ment az a bizonyos kocsmai (kuncog) hö-hö-hö, hazahívás? Leitattad, míg igent nem mond?

MAGYARY (sértődötten)

Nem volt éppen jó hangulatú beszélgetés. Hiába, nem vagyok nála sokkal öregebb, de ez a fiatalos stílus néha érthetetlen. Amikor váratlanul olyat mond, amire nem számít az ember.

ISSEKUTZ

Nocsak! Mivel lepett meg?

MAGYARY

Tényszerűen megállapítottam, mert valahogy felmerült a különböző tudományok kapcsán, hogy a kiváló matematikusaink többsége zsidó. Erre olyasmit mondott, hogy akkor innentől ő is zsidó. És asztalra csapta a korsót! Mindenki ránk nézett a pubban, még szerencse, hogy németül mondta, talán azt hitték, nótázni szeretne.

GLATTFELDER

Ez meglehetősen furcsa történet. Volt még más furcsaság is?

MAGYARY

Vörösmartyt idézte, hogy ment-e könyvek által elébb a világ. Mintha gúnyolódna azon, hogy a történészek, jogászok vaskos könyveket írnak. Bezzeg az ő cikkei rövidek, mert szerinte az a jó.

KLEBELSBERG

Bár nekem már beszámoltál róla, az egyetem és a város felé is érdemes átnyújtani az információt, hogy miként vélekedett a hazatérés feltételeiről.

MAGYARY (széles mosollyal kezdve)

Az egyetemi tanári stallum ellen nem tiltakozott.

(Enyhe derűtség támad az asztal körül.)

Az mintha nem lett volna túl lényeges számára, hogy tanszéket vezet vagy intézetet.

A Rockefeller pénzéről - megjegyzem, jogosan – azt mondta, hogy az szép ígéret, de vajon ellátnak-e Magyarországig a tengerentúlról. Úgy láttam, tetszik neki az ötlet, hogy majdan az egyetem rektorává válhat.

(Hirtelen a szájára teszi két ujját, mintha ezt nem kellett volna mondania. Issekutz és Glattfelder szemöldöke felszaladt. Klebelsberg töri meg a csöndet.

KLEBELSBERG

Erről nem egyeztettünk korábban, és ez nincs is írásba foglalva, viszont kértem Főtanácsos Urat, hogy incselkedően terjessze ezt is Szent-Györgyi elé, mert nagyon kíváncsi vagyok, meddig terjednek ambíciói. De hiszen tudjuk, az én akaratom kevés a rektorsághoz, oda a Kormányzó ellenjegyzése szükséges.

MAGYARY

A legpikánsabb a negyedik feltétel a hazatérésre, amely arról szól, hogy folyamatban lévő kutatásait előbb befejezheti. Határidő nélkül. Kérdeztem, makacsul, háromszor is, hogy ez praktikus mennyi időt jelent, de nem kaptam választ.

(Kis csönd, italozás, szivarozással)

ISSEKUTZ

Van-e tehát egyértelmű igen Szent-Györgyitől a hazatérésre?

MAGYARY

Természetesen gondolkodási időt kért, és ebben hivatkozott a családjára is, akiket megkérdez, és várta az egyetemi szavazás eredményét, amelyről immár tudjuk, hogy egyhangú volt. Ugye erről megkaphatta már az értesítést?

ISSEKUTZ

A királyi posták minden bizonnyal tették a dolgukat. Ám ezek szerint még nem érkezett onnan válasz. Mintha nem lenne neki sürgős, vagy esetleg még kéreti magát.

(kérdően néz Klebelsbergre)

Miniszter Uram, hogyan tudnánk választ nyerni Szent-Györgyitől?

GLATTFELDER (hirtelen közbevágva)

Egyáltalán: miért sürgős ez a Szent-Györgyi ügy? Hiszen ha igent is mond, azt még akkor sem lehet tudni, hogy mennyi ideig tart [gúnyos hangsúllyal folytatja] *befejezni folyamatban lévő kutatásait*. A tudósok mindig maguk döntenek el, hogy mikor van befejezve a kutatás, nemde?

(Magyaryra néz, Magyary meg Klebelsbergre, így most már minden szem a miniszteren)

KLEBELSBERG

Megteszem, ami rajtam múlik, mert a bizonytalanság sosem jó. Meghívom Szent-Györgyit egy szegedi látogatásra, ahol igyekszem kideríteni szándékait.

GLATTFELDER (színpadiasan méltatlankodva)

Úgy látszik, ma rossz napom van, mert már a második kérdésemre nem kapok választ Miniszter Úrtól, amit nem szemrehányásként mondok, csupán azt reméltem, hasznomat vesznek az urak a tanácskozáson.

KLEBELSBERG

A sürgősségre vonatkozó kérdést rövidre tudom zárni. Nem sürgős. Egy új egyetemet építünk, amely talán 10 év múlva éli fénykorát, de még inkább azt remélem, hogy majd 100 év múlva, és akkor az almanachban 1928 valamiképpen benne lesz, de hogy egy neves tudós hazatérése 1929 vagy 1930, az a történészek számára egy nüánsnyi dolog. Mi volt a másik kérdés, Excellenciás Uram?

GLATTFELDER

Azt próbáltam megérteni, volt-e precedens hazánkban arra, hogy valakit, ráadásul ilyen fiatalon, külföldről hazahívjunk, és ekkora bizodalmat helyezünk belé. Sőt, ilyen stallumot nyújtunk át!

KLEBELSBERG

Apáczai Csere Jánosra gondolhatunk,...

GLATTFELDER (maga elé dörögve)

Még egy kálvinista!

KELEBELSBERG

...aki két évvel a doktori cím megszerzése után jött haza Erdélybe a fejedelem hívó szavára. És akkor, ha jól tudom, nem volt még 30. Akkoriban hamarabb jártak egyetemre az ifjak, így Szent-Györgyi 35 éve akár arányosnak is nevezhető.

GLATTFELDER

Uraim, kezdem magam az ördög ügyvédjének érezni egy szentté avatási procedúrában. Ám legyen! A tudós urak, akik a tudomány különböző ágaiban kiválóak (egymás után Issekutzra és Magyaryra mutat felfelé fordított tenyérrel), meg tudják-e határozni, miért fontosak azok a mikroszkóp alatti kutakodások, mérícskélések, amelyekkel ma a biokémia foglalkozik? Továbbmegyek: mitől fontosabbak, mint egy kánonjogi gyűjtemény összeállítása,

(Magyary erősen bólogat.)

vagy akár egy jogtörténeti monográfia megalkotása? Mi vagy kik döntenek ebben? Szívemből mondom, a matematikusok nem törik magukat, hogy az egyház jó barátai legyenek, de az ő védelmükben el kell mondanom, hogy ami ott fel van fedezve, az egyszer és mindenkorra fel van fedezve. Míg a biológiában, a kémiában egymást cáfolgatják a tudósok, és az nyer, aki hangosabb, és kitartóbban fújja az igazát.

ISSEKUTZ (finoman közbevág)

Vagy akinek az elképzelését az adatok jobban támogatják.

GLATTFELDER

Tehát értem, hogy az egyetemnek otthont ad a város, egy kissé felbolygatva társadalmi szokásait, természetes hierarchiáját. Csak zárójelben jegyzem meg: ha egy 35 éves bohém tudós olyan jogokkal és stallummal bír majd, mint egy 60 éves sebész professzor, az zavart kelthet a jámbor emberek szívében, mert eddig csak a zsidókra volt jellemző, hogy váratlanul fiatal korban felfedezték egymás zsenialitását. Ismétlem: az ördög ügyvédje vagyok egy – úgy tűnik – már eldöntött szentté avatási perben.

KLEBELSBERG

Excellenciás uram a matematikát említette, mint olyan területet, amelyen komoly felfedezések esnek. Így van. Fejér Lipótunk, bár továbbra is kiváló, és nem is szakadt külföldre, azt az eredményét, amivel nevet szerzett magának, huszonegy-két évesen érte el. Lehetséges tehát fiatalon komoly teljesítményt elérni, a matematika mellett a természettudomány erre számos jó példát kínál. Ott viszont, ahol nagy mennyiségű ismeret és tapasztalat együttese szükséges, mint például egy jogtudósnál,

(Magyary felé mutat, baráti mozdulattal.)

ott harmincéves kor után kezdődik a szüret, és addig a szorgalmas tanulás és gyűjtögetés évei vannak.

ISSEKUTZ

Bár azzal kezdtem, hogy Somogyi polgármester kimentette magát, az egyik minapi megjegyzését tolmácsolni szeretném. Ez nem Szent-Györgyi ellen szól, hanem általában az egyetem és a város közötti feszültségről. Ahogyan Püspök Úr helyesen látja, a társadalmi békét, a jámbor lelkeket megzavarja egy ilyen mértékű változás. Noha én magam is részese vagyok a változásnak, hiszen idejöttem messzi vidékről, követve a kényszerűségből vándorútra kelő alma materemet. De talán nem voltunk kellően tapintatosak a várossal! Akarata ellenére senkit sem lehet boldogítani, az inkvizíció kora lejárt,

(Glattfelder kínosan elmosolyodik.)

de hát tudomásul kell venni, hogy Szeged eddig egy provinciális középváros volt, amely ugyan az árvízi tragédiának köszönhetően csinos, rendezett településsé vált, de ezzel együtt a temesvári vasút egyik fontos állomása volt csupán. Most meg végállomás, zsákutca, a hátszaga nélkül! A tündéri Temesvár, ahol Európában elsőként gyulladtak ki a köztéri világítás fényei, ahonnan Excellenciás Uram is távozni kényszerült öt évvel ezelőtt, ma román megszállás alatt van. Szeged nem lett nagyobb attól, hogy a nála nagyobbtól elválasztottuk, csupán vakok között félszeművé avanszált. Ha itt erőltetett fejlesztés történik, amit a helybeliek nem támogatnak, akkor az

nemcsak ez egyetem eszményére nézve káros, hanem az egyetemet képviselő személyek megítélésére is hátrányosak.

KLEBELSBERG (fejét felkapva)

Ért valamilyen hátrány, Rektor Úr, amiatt, hogy az egyetemet képviselted?

ISSEKUTZ

Apróságokra gondolok. Egy mégoly középszerű városban is minden évben rendeznek nagy bálakat. Hát melyik bábra menjen el egy gyógyszerész? Az orvosok báljára. És azok a jéghideg tekintetek! Mintha azt üzennék: ne képzeld, hogy azért, mert valahol messze professzor lettél, itt most már az orvosok maguk közé fogadnak. Szent-Györgyit, aki ugyan orvos, de igazából nem praktizál, ugyanilyen kívülállónak tekintenék. Akkor viszont szakadjon ketté a város társadalma, és legyen egy egyetemi társadalom és legyen egy szokásos, vidéki városi polgárzat? Vagy tagozódjon egybe a kettő, de akkor a létszám és a történetiség okán nekünk kell engednünk, és magunkat lényegében megalázni, cserébe egy kis befogadásért.

KLEBELSBERG

Értem ezeket a felvetéseket, aggodalmakat, de abban biztos vagyok, külföldi példák alapján, hogy néhány év alatt ezek a fenntartások, villongások megszűnnek, és Szeged megerősödik az egyetem által, és az egyetemnek tartást ad majd Szeged.

ISSEKUTZ

Kíváncsi vagyok, ezt hogyan látod, Miniszter Úr, hogy a város támogatni tudná az egyetemet. Elismerem, vannak jó középiskolák.

KLEBELSBERG

Szeged a Dél-Alföld új központja. Hatalmas tanyavilággal, amit most látunk el új iskolákkal. Nincs más út a szegény ember számára, mint a tanulás. És sokkal többen fognak sokkal hosszabb ideig iskolába járni, és amikor megéri egy kritikusan nagy tömeg, amely már el tudja képzelni, kezdi belátni, hogy mennyi mindent tanulhatna még, na, akkor elkezdik megbecsülni az egyetemet. Addig valóban úgy tekinthetnek rá, mint valami idegen testre, amelyet angyalok a levegőben ide transzportáltak Transzilvániából.

GLATTFELDER (ájtatosan)

Az egyház mindig is támogatta, hogy a szegény nép fiai tanulás révén előbbre jussanak. A Családi kör kisfiúja is pap lett, „akárki meglássa”, mert volt kedve tanulni, és volt hozzá esze.

MAGYARY

Talán nem veszi tiszteletlenségnek Excellenciás Uram, de az oktatási rendszerekben azért történetek jelentős változások Európában Arany János kora óta. Ma már senki nem vitatja az általános tankötelezettség hasznosságát.

GLATTFELDER (szónoki pátosszal)

És ismét, immár harmadszor, mint ama bibliai kakaskukorékolás, jelzem, hogy megválaszolatlan maradt egy igen fontos kérdés: Ki és milyen alapon határoz arról, hogy merre menjenek az egyetemeink? Nem számonkérő a kérdésem, hogyan is lehetne az, pusztán tudásszomj van mögötte, mert amit parlamenti színjátékként nyomon követhettünk, az nem

ad magyarázatot arra, miért lett például Szegeden a matematika tudománya a természettudományokhoz csatolva, holott a budapesti tudományegyetemen a bölcsészkar része. Miért emelik be a matematikát az in floribus tündöklő természettudományok közé, holott azzal alig van közös dolga?

KLEBELSBERG

Excellenciás Uram tudásszomját oltani kívánom. Itt olyan nyugati országok példáját követjük, amelyek a Nagy Háború győztesei voltak.

GLATTFELDER (csúfondárosan)

Ez érdekes! Azért nyerték meg a háborút, mert a matematikát természettudománynak tekintik?

(Klebensberg Magyaryra néz, hogy ez most az ő köre.)

MAGYARY

Excellenciás Uram arra gondol, hogy nem szabad szolgai módon lemásolnunk egyetlen nemzet tudománypolitikáját sem, pusztán azért, hogy cserébe vállon veregetést kapjunk a háború győzteseitől? Itt arról van szó, hogy amit Európa különböző országaiban (és Észak-Amerikában) láthatunk, azok *nagyon* egy irányba mutató tendenciák. Nem véletlen, hogy naponta új tudományos eredményekkel rukkolnak elő. Van utánpótlásuk, vannak egyetemi városaik, ahol az egyetem és a város szíve szinte egyszerre dobban.

KLEBELSBERG

Két éve vagyok Szeged követe, az egyetemfejlesztés nyolc éve indult el, hogy a bujdosó egyetemnek Szeged adjon otthont. Itt van egy történelmi pillanat, amikor a város és az egyetem szinte egybeforrhat. Nem elsősorban építészeti, arra majd mindjárt rátérünk, hanem társadalmilag. Hogy látja ezt a fejleményt Excellenciás Uram?

GLATTFELDER (elgondolkodva)

Való igaz, Szeged előbb lett egyetemi város, mintsem püspöki székváros. Nagyjából két év a differencia, úgy is mondhatnánk, szinte egyszerre, hirtelen lett egyetemi és püspöki székhely. De ez pillanattöredék ahhoz képest, hogy 400 éve szabad királyi város.

ISSEKUTZ

Ez a szabad királyi város örömmel fogadta be az egyetemet és a püspökséget is.

GLATTFELDER

Az ám, bár nem tisztem Dr. Somogyi Szilveszter prókátoraként fellépni, mégis nemde az következne mindezekből, hogy Szeged a bástya, amelyre az egyetem és a püspökség mint egy-egy zászló került fel?

MAGYARY

Megbocsásson, Excellenciás Uram, elképzeltem a legkisebb szabad királyi várost, a 300 éves Rusztot a maga 1500 lakójával, amely bástya el sem bírna két zászlót a lobogó szélben.

GLATTFELDER

Ez nem cáfolata annak, amit mondtam, mély tisztelettel mondom, Főtanácsos Úr. Szeged akkora bástya, amelyre több lobogó is feltűzhető, mert elbírja, de mégiscsak a bástyára tűzzük a lobogót, és nem a lobogó alá tesszük a bástyát.

MAGYARY

Amikor azonban a tudomány és az egyház magasra emelt zászlai alá megfelelő bástyát keresünk, Szegedre találunk. De talán a szünbioszisz példája érvényes a bástya hasonlatra. Mint amikor két élőlény, amelyek egymás nélkül is jól megélnének, együtt előbbre jutnak. Szeged az egyetem nélkül és – megbocsátja Excellenciás Uram? – a püspökség nélkül is kiválóan életképes. Azonban kevés olyan egyetem vagy püspöki székhely van, amelyhez ne tartozna egy város. Így hát végül mégis oda jutunk, hogy Szeged az első szereplő a történetben.

ISSEKUTZ

Polgármesterünket nemrég az egyetem díszdoktorává avattuk, lévén támogatta az egyetemi építkezéseket, sőt, kezdetől az egyetem mellé állt. Amikor hatvankilenc lakást kértünk a várostól az egyetem számára, mellénk állt. Ennél keményebb dió volt, amikor Márky professzor 17 ezer könyvének kerestünk méltó helyet, de végül az is megoldódott. Hitem szerint amióta Miniszter Úr a város követe az országgyűlésben, nagyon jól tudnak a polgármesterrel együtt dolgozni.

GLATTFELDER (lassan, tagoltan mondja a négy szót)

Szeged, szabad, királyi, város.

Úgy érzem gyakran, hogy *elsősorban szabad*, másodsorban város, és talán már nem is királyi. A polgármester többször meghajolt már 8000 ateista akarata előtt, szemben 120 ezer katolikusával.

(Döbrent csönd egy kis időre.)

ISSEKUTZ

Uraim, rátérhetünk-e az egyetemi és Dóm téri építkezések dolgára?

GLATTFELDER

Csak még egyszer, utoljára, hadd térjek vissza az egyetemfejlesztésre Szent-Györgyi kapcsán.

ISSEKUTZ

Parancsolj, Excellenciás Uram.

GLATTFELDER

Hadd említsem meg, és azt hiszem, amit mondok, tanulságos lehet az orvosképzés számára, hogy a papnevelésben mit látunk szokásosan olyan grádicsoknak, amelyek átugrása nemcsak az egyén számára veszélyes, hanem a kívülállók számára zavarba ejtő lehet.

(Hatásszünetet tart, Magyar a jegyzeteiben turkál, Issekutz hátra dől, Klebelsberg illően figyel.)

Képzelnék el egy igen kiváló papnövendéket, aki jeles eredménnyel elvégzi az egyetemet. Ugye mondanom sem kell, hogy ez mit jelent? Mennyi stúdium, micsoda mértékű tudásanyag épül benne! Ám ezután kimegy egy végvárba, ahogyan gyakran a plébániákat hívjuk, ott

plébikáplán lesz, esetleg plébános, és pár év alatt kiderül, elfogadják-e őt a hívek. Lehet, hogy pár év alatt úgy megszereti a praxist, ahogyan az orvosok mondanák, hogy nem is vágyik többre, és hívei körében marad. A szerzetes testvérek az ilyet világi lelkipásztornak mondják, mert kint, a világban működik. De a kiváló papnövendék esetleg továbbra is a tudomány bűvára marad, kánonjogi tanulmányokat folytat, nem igazán érdekli, hogy mi a plébániai *javadalom* vagy *jövedelem* – ugye milyen varázslatos a magyar nyelv, hogy ez a két szó, lett légyenek bár egy töről fakadók, de a mély és a magas hangrenddel differenciát mutatnak a jelentésükben?

(Bólogatás a jelenlévők mindegyikétől.)

A tudomány bűvára tehát doktori címet szerezne, vagy esetleg előjáróinak feljegyzéseket készít arról, mit és hogyan lehetne jobbá tenni az ő plébániáján. Ha ötlete észszerű, meglátjuk, működik-e a gyakorlatban. Így pár esztendő alatt kiviláglik, ki az, aki inkább a tudományos, és ki az, aki inkább a gyakorlatias megközelítésben jó. Az egyháznak, miként az orvoslásnak, ha jól sejtem, mindkét típusra nagy szüksége van. És végül a tudomány bűvárai a jövő papnövendékeinek tanárai lehetnek az egyetemen vagy a papi szemináriumban.

Az tehát a felvetésem és egyben a kérdésem, hogy az orvoslás mióta és mi okból követ olyan utat, amelyben kimaradhat a praxis, és a tudományban jól teljesítő orvos a jövő orvosságait oktathatja, anélkül, hogy ő maga az ő kenyerüket ette volna, a sorsukban osztozott volna. Tudja-e a választ erre a tudománypolitika, vagy itt is idegen mintát követünk?

(Klebensberg Magyaryra néz.)

MAGYARY

Issekutz professzor talán nálam sokkal jobban tudja a választ. Amennyire az orvosképzés történetét követtem, ott éppen Amerikában történnek azok a friss változások, hogy a képzésben visszaszorul a mentor követése, és előretör az egyetemi tudományosság. Nem megkerülhető, hogy az orvostanonc kétlovas gyorskocsin kísérelje a praktizáló orvost mintegy a képzés részeként, de a tudomány olyan mértékben előrehaladt, hogy a szükséges tudásmennyiséget már az egyetem falai között találjuk meg.

ISSEKUTZ

Meg tudom erősíteni Főtanácsos Úr híreit, valóban átalakul az orvosképzés Európában is. A praktikum nem mellőzhető, de mivel a képzés nem nyújtható a végtelenségig, így az arány eltolódik az elméleti tudomány tanulása felé.

GLATTFELDER

Ezt értem, de ha az arányok eltolódnak, akár a kétlovas gyorskocsi, akár a katedra vonatkozásában, mindkét esetben tapasztalt, a gyakorlatban kipróbált orvosok tanítják a jövő orvosságait. Urambocsá, ha egy paptársunk tenne egy véletlen felfedezést arról, hogy valamely gyógynövény elmúlasztja a reumát, és ezt publikálná neves szaklapokban hatvaníziglen, attól őt még nem hívnák meg az orvosképzés katedrájára.

(Mindannyian Klebensbergre néznek.)

KLEBELSBERG

Teljesen megértem Excellenciás Uram okfejtését.

Azonban van egy dolog, ami az egész világot, különösen a tudomány világát érinti. A felgyorsult világról beszélek, amelyben a tudományos eredmények olyan mértékben, mértani haladvány szerint bővülnek, hogy még a legkiválóbb tudósok is kénytelenek egyre szűkebb, egyre speciálisabb területen munkálkodni. Ha valaki ma a filozófia doktora, kétségkívül ismeri Arisztotelész műveit, de emellett lesz neki egy szűkebb területe, mert a szerteburjázó tudásból nem tud minden szeletet birtokolni. A tudós kiválósága nem abban rejlik, hogy mindenhez – *is* – ért a területén, hanem abban, *ahogyan* gondolkodik. Hogy képes hipotézist alkotni, azt képes megvizsgálni, és képes eredményeit publikálni. Nem utolsósorban eredményeit a jövő generációinak át tudja adni. Amit pedig egy professzortól ezen felül várunk: képes legyen *inspirálni* a tanítványait, felkelteni és fenntartani bennük a tudásszomjat. Ez viszi előre az egyetemet és az országot is. És Szent-Györgyi mindezen kritériumoknak megfelel, de hogy teljesen nyugodt szívvel támogassam a hazatérését, beszélni fogok vele.

(Erősen leviszi a hangsúlyt, jelezve, hogy további vitának helye nincs.)

Így akkor rátérnék egy-két függő kérdésre a Dóm téri épületekkel kapcsolatban.

HETEDIK SZÍN

Szatymazi építkezés, rét, néhány fával, ló vontatta lajtos kocsí a háttérben, munkások talicskával, ásóval, kapával dolgoznak, egy-két ember mérícskél, karmozdulatokkal dirigál. Klebelsberg, karján feleségével, mögöttük titkárával érkezik. A titkár egy lépés távolságban mögötte, és folyamatosan jegyzetel. Kamenszky Béla iskolaigazgató leteszi a szerszámját, és a miniszterhez fordul.

KAMENSZKY

Miniszter Úr! Báróné Asszony! Micsoda megtiszteltetés, hogy meglátogatták ismét az építkezést!

KLEBELSBERG (széles mosollyal, kezét messziről nyújtva)

Kamenszky Iskolaigazgató Úr! Hát már csak megtartom a jó szokást, hogy havonta eljövök, megnézni, miként halad az építkezés!

KAMENSZKY

Miniszter Úr! Furcsa ez az iskola nélküli iskolaigazgatói titulus, még nem szokták meg a helyiek. Inkább Béla úrnak hívnak egyelőre.

KLEBELSBERG

Gazda szeme hizlalja a jószágot, mondják mifelénk is, így hát külön öröm, hogy az épülő iskola mellett látom annak igazgatóját is. Meséljen nekünk valami jót erről a bájos alföldi vidékről!

KAMENSZKY

Egyre több gazda kérdezi, mikortól írathatja be gyermekét a gazdasági iskolába. Nem mintha nem lennének meggyőződve arról, hogy a legfontosabb dolgokat otthon ők meg tudják tanítani, hanem azért mégis nimbusza lett annak, hogy valaki iskolába járjon. Túl az írás-olvasás-számolás tudományán, nem bányák, ha korszerű mezőgazdasági ismereteket tanulhat a gyerkőcük.

SAROLTA

Úgy hallottam, Ön a baracknemesítés kitűnő szakértője.

KAMENSZKY

Ez a táj kifejezetten szereti a barackot. A poszahomok, ami a búzának sem elég jó, nyáron visszatükrözi az égető napsugarat, így egy héttel hamarabb van barackunk, mint a Budai-hegyekben. No, akkor aztán vagonszámra visszük a barackot a városokba, meg a külföld felé.

KLEBELSBERG

Hogy tudják a barack jó minőségét megtartani? A vonat jócskán összerázhatja, míg bárhová odaér.

KAMENSZKY

Amikor terem, akkor még a kisgyerkőcök is dolgoznak. A ládát alig bírják el, szálka megy az alkarjukba, ahogyan láncolatban egymásnak adják, de kipirulva csinálják, hisz egy kis pénzt keresnek vele. Szóval itt van a környék apraja-nagyja. Méret szerint is válogatjuk, néha körmükre kell nézнем azért a sorolóknak, aztán megy az érettebbje befőttnek, lekvárnak, a legszebbek pedig a jégűtéses vagonba.

KLEBELSBERG

Az idén hogy vészelték át a tavaszi fagyokat?

KAMENSZKY

Megoldottuk. Tüzet raktunk a gyümölcsösben, a fagyos ködben ugyan nem volt nagy szél, de azért a füst megóvta a virágokat. Nagyon figyeltük, mikor pattanik ki az első bimbó, és megszerveztük a gazdakörrel a füstölést. Az nem lehet, hogy mindenki csak a saját barackosával törődje, mikor legtöbbünknek szőleje, állatai is vannak.

SAROLTA

Jé, Ön Fejér megyei? A pattanikot arrafelé mondják úgy.

KAMENSZKY

Erdélyi vagyok, de néhány évig Székesfehérváron voltam a gazdasági iskolában, onnan jöttünk ide Szatymazra. Bároné Asszony ismeri Fejér megyét?

SAROLTA

Ó, hát Kunó is Fejér megyei.

KLEBELSBERG

Földik vagyunk, Igazgató Uram. Aztán mi jó van itt Szeged mellett, ami miatt Szatmárból, Fejérből, mindenünnen ide tódul a nép, és a pesti színésznők is ide járnak szatymazolni?

KAMENSZKY

A szegedi polgárság tette nagygyá Szatymaszt. Szinte mindnek van itt szőleje, egyre többnek barackosa is, és gyönyörű villákat építettek. Három helyen áll meg itt a vonat, bezzeg utána Félegyházáig messzire elkerül minden települést! Talán a vonat a titka, meg a macskaköves út a tavakhoz, ahol cigányzene mellett olyan jól telik az idő nyáron, egészen a szüreti multságokig.

(Kibálás hallatszik, futkosás kezdődik a beszélők közelében.)

PARASZT (Loholva érkezik, kalapját leemelve, kissé meghajolva)

Engedelmet kérök, jó napot adjonisten, bocsássanak mög a nagyméltóságú urak, vagyis asszonyom. Béla Úr, a szomszédnak a portáján beomlott egy pajtatető, éppen mentik az állatokat. Én is mögyök, csak szótam, a kormányőr ideengedett! Ezé szünetől kicsit a munka, az embörök e'szaladtak segíteni.

(Kamenszky is vele elrohan. A színpadon csak Klebelsberg és Sarolta maradnak, meg az álló lajtos kocs, a titkár több lépéssel hátrébb marad.)

KLEBELSBERG

Ezt szeretöm, hoppá, *szeretem* az alföldi emberben. Egyenesen *mög-mon-gya*, hogy mi az, ami van. Nem tekeri össze-vissza a fogaskerekeket az agyában, hogy a másiknak vajon azt mondja-e, amit egy harmadiknak mondana.

(Lassan, karonfogva járnak föl-alá az építkezésén.)

Kamenszkyről mondtam nemrég valakinek, hogy kétezer ilyen iskolaigazgató kellene, és meglódná a népnevelés ügye.

SAROLTA

Akkor ugye az sem véletlen, amivel néha vádolnak, hogy az Alföldön túl sok iskola épült, míg máshol kevesebb?

KLEBELSBERG

Az Alföldön hatalmas területek maradtak városközpont nélkül, mert azokat elcsatolták. De korábban is kiterjedt tanyavilág volt már az Alföld szívében, ahol meg más nehézségek vannak. Itt több millió emberről van szó, akiknek a felemelése az egész ország számára nagyon fontos. És hát szeretem az alföldiek szókimondását. A minisztériumi szobákban valóságos rejtvényfejtés néha, hogy megtudjuk, mi áll egy előterjesztésben, de itt kimondják, ami a szívükön van.

(Nevet.)

SAROLTA

Min nevetsz, Kunó?

KLEBELSBERG

Elképztem egy röpké pillanatra, hogy a bajszos emberünk vajon hogyan tárgyalt volna Szent-Györgyivel. De az biztos, hogy ízesen, pontosan, szó szerint elmondta volna, mit intézett.

SAROLTA

Magyary nem alföldi ember, az bizonyos.

KLEBELSBERG

A beszámolójából úgy éreztem, legalább két ponton nem azt mondta, amit mondjuk egy ivócimborának vagy egy nagybácsinak mondott volna. És a tekintetéből azt láttam, valamit eltitkol. Ujjával az álla oldalát simogatta, miközben beszélt.

SAROLTA

A megbízást végül teljesítette, nemde? Innentől az ifjú angliai tudósan múlik, valóban haza akar-e jönni.

KLEBELSBERG

Gondolkodjunk kicsit Szent-Györgyi szemszögéből! Mert ő biztosan valahogy másképpen gondolkodik. Először: természettudós. Vannak ilyenek itthon is, de aki a nemzetközi mezőnyben lubickol, az szükségképpen másképp, esetleg kicsit *felülről* tudja látni a dolgokat. Aztán vajon miért hagyta el az országot? És végül, a családja vajon haza akar-e jönni. Ezekről elég keveset tudunk, és ha beszélek vele, akkor sem biztos, hogy megtudom.

SAROLTA

Az ország elhagyásának okait nem firtatnám, mert az fájó sebeket téphet fel.

KLEBELSBERG

Attól függ. Vannak világfiak, akik számára határsorompó nem okoz semmilyen szívdobogást, hanem az nekik olyan, mintha uszodába mennének vagy a pékségbe átruccannának. Kiflit itt lehet kapni, úszni amott lehet, mert most éppen neki, egyénileg arra van szüksége.

SAROLTA

Bármilyen is volt az oka a távozásnak annak idején, nem firtatnám. Ha világfi, ahogyan leírtad, a válasza pökhendinek tűnhet, és az neked okozna rossz érzést. Ha pedig szívében mindvégig erősen magyar kötődés van, akkor egy ilyen kérdés neki lehet fájdalmas.

KLEBELSBERG

És arról mit gondolsz, hogy ha valaki olyan megrögzött tudós, mint Szent-Györgyi, akkor számára mit jelent a család és a család érdeke, vagy akár a véleménye?

SAROLTA

Te szoktad mondani, hogy a közéleti férfiúhoz hozzátartozik a magánélete. Akár nő, akár nőtlen, akár családos, akár gyermektelen, az róla egy karakterisztika, ami őhozzá tartozik. Bármennyire is elvakult tudós lenne (amit nem hiszek), neki az egy ismérve, hogy nő és lánygyermek van. Ha ezt eltagadná, azt a kutatómunkája is megsínylené. Mindamellet, nem kell messzire mennünk a példáért, hogy egy szívvel-lélekkel a hivatásáért élő férfi számára egy alkalmazkodó asszony szükségeltetik.

(Homlokukat könnyedén összeérintik egy pillanatra, kedvesen egymásra nézve.)

Az más kérdés, hogy az alkalmazkodás milyen jellegű: akarattalan behódolást is láttunk egyesektől, és vannak diplomatikus feleségek, akik tárgyalási alapnak tekintik, hogy

(megváltozott, katonás hangon)

„rendben, élj a munkádnak, de a nyáron egy hétig Gleichenbergben nyaralunk”. És akkor ez összességében mindenkinek jó.

KLEBELSBERG

Magyary aligha derítette ki, mi a család álláspontja a hazatérésről.

SAROLTA

Igen, ő kevésbé érzékeny az ilyen rezdülésekre. De talán ha alkalmatok lesz beszélni, finom kérdésekkel megtudakolhatod, a családja vajon kerékkötője vagy előmozdítója a hazatérésnek. Ahol egy szem leánygyermek van, ott a szülői odafigyelést egészében ő kapja, és számíthat még akár az is, hogy a lányuk hogyan érzi kint magát.

KLEBELSBERG

Igen, és még motoszkál a fejemben továbbra is, hogy Magyary mit titkolhat a kinti megbeszélésből. Nem hiszem, hogy érdemi dolgot, hanem azt gyanítom, amennyire ismerem őt, hogy szégyelli utólag, amit vagy ahogyan mondott. Mintha valami vallási kérdésről is

beszéltek volna, és az ilyenekben Zoltán elég karcos tud lenni. Magyary a piaristákhoz járt, azt hiszem, katolikus.

SAROLTA

Meglep, hogy ezt nem tartják számon egymásról a minisztériumi tisztviselők.

KLEBELSBERG

Az adatlapján meg tudom nézni, de nem kapitális jelentőségű. Magyary számára talán az, és jó katolikusként a világot két részre hajlamos bontani. De nem ám hívőkre és nem hívőkre, hanem katolikusokra és nem katolikusokra. Az utóbbin belül a helyzettől függ, hogy a zsidóság nagyobb bűn vagy a nyakas kálvinizmus.

SAROLTA

Szent-Györgyi milyen?

KLEBELSBERG

Megkérdeztem. Apai ágról református.

SAROLTA

Gondolom, a kinevezése szempontjából ez előnyt jelent a klauzúra miatt.

KLEBELSBERG

Legalábbis nem okoz fejtörést ez a szempont.

Van még egy momentum, amit nem értettem Magyary elbeszélésében. Szent-Györgyi szerint, *legalábbis Magyary szerint Szent-Györgyi szerint*, angliai tudósként ő hitelesebb tud lenni, mert nem méregetik, nem kószolgatják, ha megjelenik egy konferencián. Magyary ebből arra következtet, és én is nyilván erre következtetnék, hogy Szent-Györgyi szerint szegedi kutatóként küzdenie kellene a hitelességért, tehát az neki egy áldozat, ha hazajön, még ha tejben-vajban fürösztönnék is. Te is ezt olvasnád ki ebből, Sarolta?

SAROLTA

Ebből én azt olvasnám ki, hogy annyira nagyon fontosak számára a folyamatban lévő kutatásai, annyira hisz abban, hogy valami jelentős dolgot talált, hogy semmiképpen sem veszélyeztetné az eredményeinek elfogadtatását. Szegeden éppen csak megszületett egy egyetem. Ha szegediként fejeznék be kutatásait, azt ugyanúgy méregetnék a külföldi tudóstársak, mint ha teszem azt Magyary Zoltán az egyik monográfiáját Albániában fejeznék be, és a Tiranai Királyi Nyomda adná ki a könyvét. Azok, akik korábban mohón falták publikációit, egy pillanatra biztosan elgondolkodnának, hogy mi történt. És talán fenntartásaik lennének.

KLEBELSBERG

Ahá, kezdem látni, hogy Szent-Györgyi esetén is azt vélhetnék a Szeged affiliáció okán, hogy valamilyen okból, és hát milyenek az emberek, pénzt vagy nőt gyanítanak az érthetetlen lépések mögött, tehát valamilyen okból Szent-Györgyi a saját útjára lépett, és mivel felesége és kislánya is vele jönne, megmaradna a pénz motívum. Azt kalkulálnák, mivel és mennyivel vette meg őt a nemzetközi elszigeteltségből éppen kikászálódó Magyar Királyság. A valóságban ő egy egyszerűbb, könnyebb megélhetést adna fel, de ennek ellenkezőjét gondolnák róla. Ez kellő motívum lehet. De hát valóban olyan nagy áldozat Magyarországra visszatérni, bárhová is

szakadt egy hazánkfia? Való igaz, a magyar föld átformálja az embert, de nem lelem a titkát továbbra sem: *Mitől és hogyan?*

(Kamenszky loholva visszaér, a munkások is visszaszállingóznak, folytatják a munkát.)

KAMENSZKY

Bocsássanak meg, amikor hallottam, mi történt a szomszédban, nem tudtam átgondolni, milyen illusztris vendégeket hagyok itt, csak rohantam.

(Klebensberg és Sarolta elengedik egymás karját.)

SAROLTA

Nem történt semmi udvariatlanság. Még a jogban is ismert a vis maior esete. Hadd kérdezzem meg, a parasztember, aki a hírt hozta, gyönyörű tájszólásban szólt. Önnek sikerült már megtanulnia a helyiek beszédét?

KAMENSZKY

Értem, amit mondanak, a lehető legjobban, mert, valljuk be, ha Fejérben azt mondanám, mentek, azt nem biztos, hogy értenék, mert négyféle dolgot is jelenthet. Itt azt mondjuk, állatokat *mentők*, ott, ahová mások is *möntek*, és közben nem kérdezték, „ti hova *möntök*”.

(Kacagnak.)

KLEBELSBERG

Szép, logikus, és ezek szerint azt nem is mondják itt, hogy mentek?

KAMENSZKY

Azt ritkábban, mert az azt jelenti, mentesek. *Mentek* vagyunk a vád alól, azt így mondják. Szóval *értöm*, amit mondanak, de néha elhibázom, ha próbálok én is őzni. Emberök például mókásan hangzik, mert azt úgy mondják: embörök.

KLEBELSBERG

Nagyra becsült Igazgató Úr! Köszönöm a betekintést a szatymazi nyelvezetbe. Nagyon örültem az újbóli személyes találkozásnak! Tegnap a város és az egyetem előjáróival találkoztam, és most nagyon jó volt egy kis vidéki levegőt szívni. Isten áldja a munkáját! A szőlőben, a barackosban is, és majd az iskolában is. Van-e valami, ami gyorsítaná az építkezést?

KAMENSZKY

Hát, Kegyelmes Uram, látja, hogy a lajtos kocsival hozzuk a vizet, de az naponta sokszor fordul, most is útban van a váltása, mindjárt ideér. Az építkezés sok vizet kér, de nyáron a növények és az állatok is szomjasabbak.

KLEBELSBERG (a közben ismét egy lépés távolságra jövő titkár felé)

Jegyezze föl, kérem: Kútfúró mestereket kérünk, ártézi kút legyen itt az iskola közelében!

KAMENSZKY

Nagyon köszönöm, Kegyelmes Uram a látogatást és az irántunk való jóságát.

SAROLTA és KLEBELSBERG (együtt)

A vizsgára!

KAMENSZKY

A vizsgára!

NYOLCADIK SZÍN

Szegedi utcakép, körben mindenütt járókelők, beszélgetnek, gesztikulálnak, elhaladnak mellettük, hisz olyan, mintha Klebelsberg és Szent-Györgyi is sétálnának, de ők csak néha tesznek egy-egy lépést. Egymás mellett vannak, a színpad bal oldala felől Szent-Györgyi.

KLEBELSBERG

Ez hát a város! Nem olyan nyüzsgő, mint Budapest, de még nagyra nőhet, köszönhetően az egyetemnek.

SZENT-GYÖRGYI

Emlékeztet Cambridge-re.

KLEBELSBERG

Igazán? Milyen szempontból?

SZENT-GYÖRGYI

Az épületeknek lelke van, saját története. Mintha a téglák vagy a kövek beszélnének.

KLEBELSBERG

Költőien szép gondolat. Miről beszélnének a kövek?

SZENT-GYÖRGYI

Avagy inkább kiről, Miniszter Uram! Azokról, akik szépen elrendezték a körutak, sugárutak rendszerét. És majd azokról, akik az Egyetem épületeit megálmodták és megépítették. A Dóm tér is milyen szép lesz!

KLEBELSBERG

Még hogy szép lesz! Már most is szép!

(Nevetnek.)

SZENT-GYÖRGYI

Engem Stockholmlra emlékeztet a barna téglaszínnel. Meg egy kicsit Velencére, ahol szintúgy lehet galambokat kergetni.

KLEBELSBERG

Az talán jót jelent, ha ez a két város jut a Professzor Úr eszébe.

SZENT-GYÖRGYI

Köszönöm a megelőlegezett bizalmat, Miniszter Úr. Angliában már így szólítottak, de a magyarországi titulust még ki kell érdemelnem.

KLEBELSBERG

Talán nem sokat várat magára a titulus. Úgy értelmeztem a múltkori levelét, hogy a döntés megszületett, és a folyamatban lévő kutatásaira szeretne még határozatlan ideig haladékot kérni. Vajon mennyi időre lesz szüksége? Hadd fogalmazzam meg egy belső, szubjektív érzésemet: Egy vezető nélküli tanszék nem néz ki túl jól.

SZENT-GYÖRGYI

Értem, érzem a meghívás jelentőségét és erejét. Azért is jöttem haza... hol is van most számomra az otthon? Szóval, azért jöttem haza, hogy beszívjam a város levegőjét, és nagyon megtisztelő, hogy Miniszter Úr az idegenvezetőm.

BÁMÉSZKODÓK

Jó napot, Miniszter Úr! Isten éltesse sokáig, Miniszter Úr! Éljen Klebelsberg Miniszter Úr!

KLEBELSBERG (közben integetve a járókelők felé)

Részemről a megtiszteltetés, hogy ilyen kiváló tudóst kísérhetek Szeged utcáin. Ha-ha, nemrég hallottam egy kapitális tréfát. Elmondhatom?

SZENT-GYÖRGYI

Parancsoljon, Miniszter Uram. Hozzászoktam a jó angol humorhoz.

KLEBELSBERG

Ez sokkal inkább magyar humor.

Arisztid azzal dicsekszik Taszilónak, hogy ő mindenkit ismer. Na, ne beszélj! Még a római pápát is? Még azt is. Elmennek Rómába, Arisztid eltűnik a tömegben, mondván, hogy Tasziló majd a Szent Péter térről fogja látni, ahogyan ő és a pápa megjelennek az erkélyen. Kisvártatva valóban feltűnik az erkélyen a pápa, és ott van mellette Arisztid. Taszilót szélhűtés kerületi, de akkor megszólal mellette egy zárándok: - Elnézést, uram, meg tudná mondani, ki az a fehér ruhás ember ott Arisztid mellett?

(Hahotáznak.)

Hát azért mondom, tíz év múlva, ha erre sétálunk, remélem, azt fogják majd kérdezgetni: Ki az a vénember ott a világhírű tudós mellett?

BÁMÉSZKODÓK

Szép jó napot, Miniszter Úr!

SZENT-GYÖRGYI

Nagyon megtisztelő a gondolat. Érdemtelen bóknak tekintem, de jólesik.

KLEBELSBERG

Hadd szabadjon visszatérnem arra a kérdésre, hogy mikortól tudná átvenni a szegedi tanszék vezetését. Ha esetleg vannak olyan tényezők, amelyek elhárítása meggyorsítja a folyamatot, én megteszem, ami tőlem telik.

SZENT-GYÖRGYI

A hiúság nem öntött el még annyira, hogy azt feltételezzem, a kutatói személyiségnek szól a miniszteri sürgető szó. Sokkal inkább feltételezem, hogy egy Szegedért és a hazáért sürgölődő államférfi aggodalmát hallottam. Próbálom érteni, de a molekulák reakcióin tépelődő agy nem dobja ki a választ: Vajon a biokémia olyan fontos? Vagy Szeged olyan fontos? Vagy valami országos ügyben lettem egy szerény fogaskerék?

KLEBELSBERG

A biokémiai kétségkívül fontos. Magyary Zoltánnal, akivel volt szíves találkozni Angliában, együtt jutottunk arra a következtetésre, hogy a természettudományok felvirágoztatása fontos lépés.

Főtanácsos Úr komoly lelkifurdalással számolt be arról az útról, tartva tőle, hogy nem minden gondolatát tudta olyan pontosan kifejezni, ahogyan tervezte vagy szeretne volna, amikor a hazahívást illetően teljesítette a küldetését.

SZENT-GYÖRGYI

Szó, ami szó, Magyary Zoltán minden lényeges dolgot korrektül elmondott, de a sorok között nem érékeltette velem, hogy mik azok a tényleges, valódi hatóerők, amelyek egy vidéki angol város kutatójának hazahívását indokolják.

KLEBELSBERG

Arra is emlékszem, volt talán valami vita önök között vallási vagy tudománypolitikai kérdésben.

SZENT-GYÖRGYI

Vitára nem emlékszem, és angol szokás szerint: ami a pubban elhangzik, az a pubban marad. Talán nem is emlékszem már rá, mi volt az, amit másképpen gondolhattunk.

BÁMÉSZKODÓK

Jó napot adjonisten! Miniszter Úr! Köszönjük az iskolát!

SZENT-GYÖRGYI

Melyik iskolát köszönték meg? Vagy az egyetemet nevezik így?

KLEBELSBERG

Ki tudja, melyik iskolát köszönték most! Nagyon sok épületet felújítottunk, tantermeket, szolgálati lakásokat építettünk, a zömét itt az Alföldön, a tanyavilágban.

SZENT-GYÖRGYI

Úgy tudom, Miniszter Úr Szeged országgyűlési képviselője is.

KLEBELSBERG

Így van, és bár szent nem vagyok, Szeged felé hajlik a kezem, és nagyon óhajtom, hogy a szegedi egyetem a világ legjobbjai között legyen.

SZENT-GYÖRGYI

Hogy jön össze az egyetemfejlesztés és a tanyasi iskolák ideája?

KLEBELSBERG

Hah, a Professzor Úr lényeglátóan tud kérdezni, mint ahogyan száz meg száz bizottságban, gyűlésen nekem szegeztek a kérdést. Vagy azt kifogásolták, hogy az egyetem túl sok pénzt kap, vagy azt, hogy túl sokat költünk a tanyasi oktatásra. Azt reméltem, végül megértették, a kettő együtt fogja azt adni, hogy kiműveljük a magyar emberfőket! Sandkorn für Sandkorn, minden hosszú út az első lépéssel kezdődik, de azért nem árt, ha tudjuk, hol a cél.

SZENT-GYÖRGYI

Ha választani kellene a tanyasi iskolák és az egyetemfejlesztés között, az olyan volna, mint amikor valaki egy házat renovál, és azon tűnődik, az alapokat vagy a tetőket erősítse meg jobban.

KLEBELSBERG

Úgy van! Egy tudós ember pillanatok alatt átlátja a párhuzamokat és az analógiákat, de aki csak az egyetemen érdekelt vagy csak a saját falujának előnyét keresi, az nem így gondolkodik.

SZENT-GYÖRGYI

Azt hiszem, megvan a válasz mindhárom kérdésemre: a biokémiára, Szegedre és az országra vonatkozóan is. Kezdem úgy érezni, részese vagyok egy derék, nagy plánumnak.

KLEBELSBERG

Mindannyian részesei vagyunk.

BÁMÉSZKODÓK

Isten áldása kísérje a munkáját, Miniszter Úr!

KLEBELSBERG

Azon tűnődöm, milyen változást okoz egy tudós életében, különösen egy természettudós életében, ha nem egyik, hanem másik országban folytatja kutatásait. Nem egyformák mindenütt a molekulák?

SZENT-GYÖRGYI

Magyaryval is beszéltünk erről, és neki a holland tulipánok példáját mondtam, de azóta találtam még egy magyarázatot. A szép magyar nyelv segített az egyik álmomban. Rájöttem, a ház és a haza egy töről fakad. Angolul is majdnem ugyanaz a ház, meg németül is, de a hazát nem úgy hívják. Álmomban a házat house-nak mondtam, és angolul gondolkodtam, de azután azt mondtam magamnak (továbbra is angolul), hogy mi lenne, ha a house helyett háznak mondanám. És a ház megváltozott, és idekerült Magyarországra, a hazába. És onnantól *magyarul álmodtam tovább*.

KLEBELSBERG

Träume sind schäume, ahogyan a német mondja, de azért lehet jelentősége, ha valakit álmában is foglalkoztat egy dolog.

SZENT-GYÖRGYI

Miniszter úr ezt tapasztalatból mondja?

KLEBELSBERG

Hmmm. Az én álmaim nem sokban különböznek attól, ami a napi munkám. Egy művelt, virágzó Magyarországról álmodom. Ahol mindenkinek jut élelem, a gyermekek biztonságban nőnek föl, és annyit tudnak tanulni, amennyi csak beléjük fér.

SZENT-GYÖRGYI

Azon tűnődöm, más országok oktatási miniszterei is nemde szintúgy erről álmodnak...

KLEBELSBERG

Mi nagyon egyedül vagyunk a népek tengerében. A magyar álom biztosan különbözik más álmoktól. Professzor Úr milyen nyelven gondolkodik? Tehát nem amikor előad vagy publikációt ír, hanem amikor kutatói munkára bírja az agysejteket.

SZENT-GYÖRGYI

Elsődlegesen magyarul, de közben el is képzelem képekben, rajzokban, amin gondolkodom, és utána angolul már csak el kell mondanom, amit elképzeltem. De a gondolat magyarul születik. Neumann Jancsi mondta, hogy lehet valaki matematikus úgy is, ha nem magyar, de magyarként könnyebb.

KLEBELSBERG

Miért mondhatta ezt?

SZENT-GYÖRGYI

Nem fejtette ki. De olyasmit mondott, hogy magyarul nagyon pontosan, a matematika precizitásához illően lehet megnevezni a dolgokat. De ezt persze ugyanilyen joggal állíthatja egy német, egy francia vagy egy angol is, mármint hogy az ő nyelvén lehet a legpontosabban fogalmazni. Nem tudom, mire gondolt Jancsi, de neki páratlan koponyája van.

KLEBELSBERG

Nagyon jól állunk matematikusokkal. Fejér Lipót a világ legnagyobbjai között van, és ő itthon maradt mindvégig.

SZENT-GYÖRGYI

Ezt nem értettem a múltkor, amikor Magyaryval beszéltem: Nagyobb elismerés jár annak, aki eredményeit itthon éri el? Az eredmény ugyanaz, tehát miért volna nagyobb a teljesítmény, ha azt valaki itthon éri el?

Ha gúzsba kötve kell táncolni, azok is részt vehetnek a táncban, akik gúzs nélkül nem is tudnak?

KLEBELSBERG

Nem tudom a választ, inkább érezni próbálom. Ha teszem azt, egyszer ennek a városnak lesz egy Nobel-díjas tudósa, akár a Professzor Úr tanítványai közül, az varázslatosan nagy dolog lenne. Képzelje el, bármelyik világhírű művész koncertjén fél óra alatt kiürülne a nézőtér, és rohannának az emberek a fáklyás felvonulásra, szerenádöt adni a tudós ablaka alá! Mert ez egy ilyen nép. Nincs párja a világon!

SZENT-GYÖRGYI

Hallottam valakitől, hogy a Magyarországon leélt évek duplán számítanak, mert annyira nehezek, édesek és keserűek egyszerre. Mintha mindenki 150-200 évig élne.

Hol van az a mágnes elrejtve itt Magyarországon, ami visszahúzza a külföldre került szíveket? Talán a szülői ház, ahol felnőttünk? De hát más népek fiai is felnőnek: kunyhóban, igluban vagy polgárházban! Mi lehet az, ami nekünk, magyaroknak, másképpen van?

KLEBELSBERG

Tompa Mihály mondta, hogy szívet cseréljen, aki hazát cserél. Aki csak house-t cserél, arra nem vonatkozik Tompa gondolata.

(Bizalmasan megérinti Szent-Györgyi vállát.)

SZENT-GYÖRGYI

Nemrég a feleségem vette észre, hogy Magyarországról az otthonomként beszéltem. Nem volt tudatos, csak úgy jött.

Azt hiszem, vállalkozni fogok erre a kalandra, és kalandvágyból visszatérek ide, Szegedre. Majd meglátjuk, nőnek-e itt ki olyan tudományos gondolatok, mint bárhol a világban. És kíváncsi vagyok, tudok-e majd újra magyarul álmodni.

KLEBELSBERG

Itt is vagyunk, megérkeztünk a leendő lakásához. Ezt tudja az Egyetem biztosítani, Tiszára néző kilátással. Bármikor beköltözhető, Professzor Úr kívánsága szerint.

SZENT-GYÖRGYI

Hazatérve Cambridge-be összegyűjtöm, mik azok a feladatok, amelyeket kint tudok elvégezni, sőt, egy részüket a tengerentúlon, és jelzéssel leszek, mikortól állok készen a hazatérésre.

KLEBELSBERG

Köszönöm, így legyen! A viszontlátásra!

SZENT-GYÖRGYI

Viszontlátásra, Miniszter Úr!

KILENCEDIK SZÍN

NARRÁTOR (színfal mögül)

A Szegedi Dóm altemploma, Klebelsberg sírja, 1937. október 29-én hajnalban.

(Szent-Györgyi egy virágcsokorral a kezében érkezik, lassan, emelt fővel. A sírhoz érve lehajtja fejét.)

SZENT-GYÖRGYI

Mi Atyánk...

(Mintha a Miatyánkot kezdené, ezt fennhangon mondja, utána már csak az ajkai mozognak. A további szöveget a színfalak mögül egy mély, enyhén visszhangos férfihang mondja mint Szent-Györgyi gondolatait.)

NARRÁTOR (visszhangosított hangon)

...ha a mennyekben vagy, veled lehet most Gazdám is.

Ketten együtt nézzetek rám! Eljöttem. Nagynelli még alszik. Kisnelli? Pláne.

Magyarul álmodtam ma éjjel is, de Angliában voltam. Álmomban Kisnelli az angol gyephoki-válogatottban játszott Marjorie Pollard oldalán, ünnepelték csapattársai a győztes mérkőzés után, majd hegedűn játszott nekik valami modern darabot. Nagynellivel néztünk rá, majd azt mondtuk egymásnak, most már beszélhetünk Kisnellihez magyarul is. És elmondtuk neki, hogy Magyarország vár minket, hazaköltöznénk, de a lány sírni kezdett, és magyarul szólt hozzánk: Miért csak most mondjuk, amikor ő már nem tud magyarul álmodni? Azt kérdeztem magamtól álmomban, hogy ezek szerint most én is álmodom. És mosolyogva ébredtem, mert magyarul álmodtam megint. Kinézve a Tiszára láttam, hogy dereng az ég alja. Fülemben zúgott a tegnapi ünneplés. Örültem az öreg Herczeg Ferencnek, örültem a jó szegedieknek, és nem bántam volna azt sem, ha a Kormányzó is eljön. De a legmértöbb az lett volna, ha Klebelsberg miniszter uram eljön. Hátha az utcán megkérdezik, *ki az a vénember ott a Nobel-díjas mellett?*

(Kibuggyannak Szent-Györgyi könnyei.)

Így hát eljöttem én.

(Szent Györgyi a virágcsokrot leteszi.)

SZENT-GYÖRGYI

Köszönöm.

(Felnéz a plafonra)

És neked is, öreg Isten, ha figyelsz rám. És ha tudsz magyarul.

(Kicsit kérkedő, már-már csúfondáros hangon folytatja.)

És magyarul álmodni tudsz-e?

(Fejét előrehajtja a sír felé.)

VÉGE